

chinuk-wawa

leyn tayi-skul

buk 3 | 2023

k^hanumakwst nsayka wawa

chinuk-wawa tənəs-buk ɬun

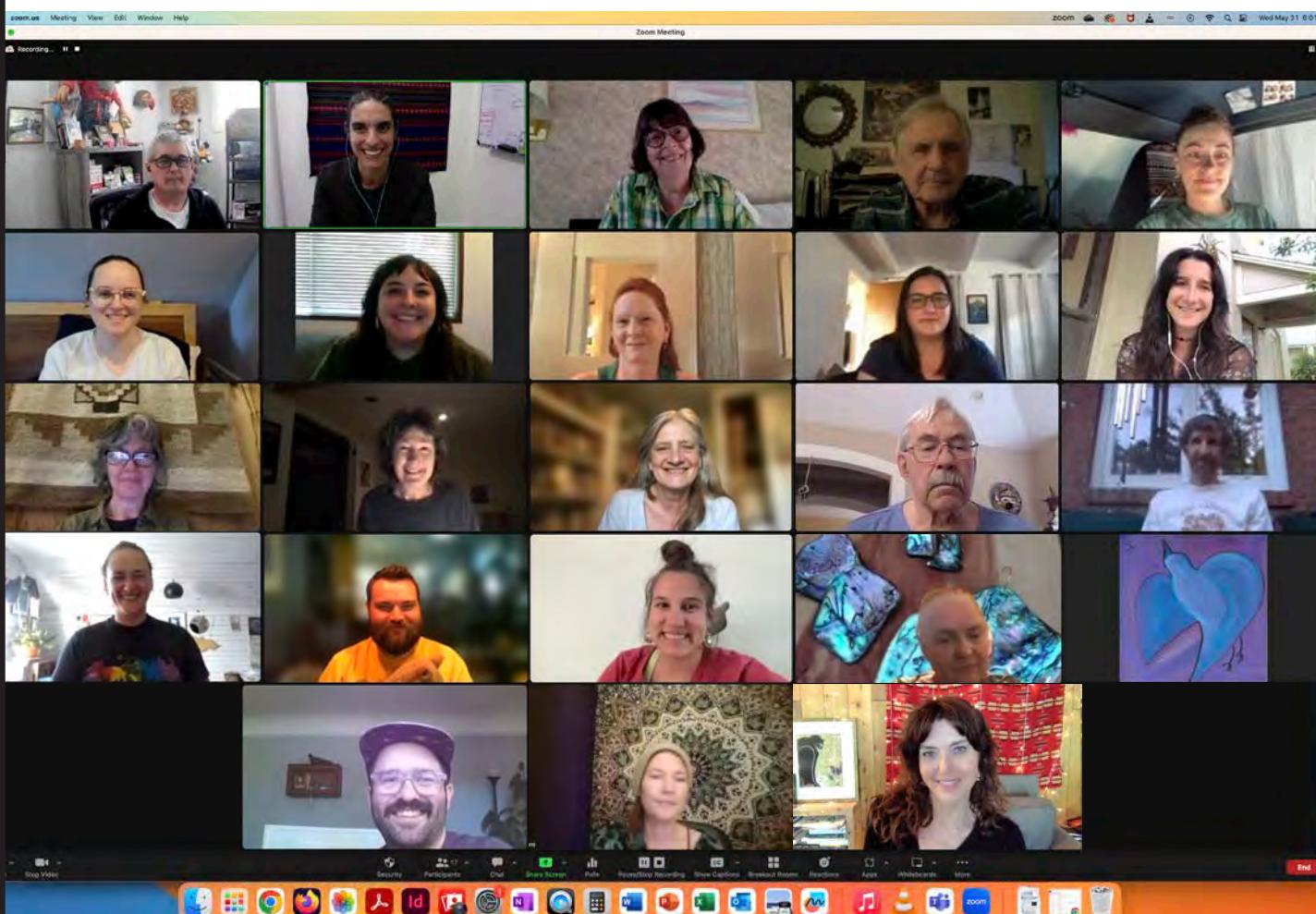
Henry Zenk pi Beth Sheppard ɬaska munk-kəmtəks chinuk-skul.

Chris, Carisa, pi Margaret, chakchak-siyaxus ɬaska.

shawash-ili?i lalang munk-kəmtəks-tilixam ɬaska munk-ye?lan nsayka skul. kʰapa leyn-skul nsa shawash -lalang tilixam-lu?lu? (AILPC) munk-skukum nsa chinuk-skul. hayu tilixam wəxt ɬaska munk-ye?lan nsayka. ɬaska palach pʰikcha, pi munk-k'ilapay-wawa, pi munk-skukum nsa təmtəm. Nadia Reed yaka munk-pʰeynt samən-pʰikcha iləp kʰapa buk, pi Amiran White yaka munk chakchak-pʰikcha kʰapa pipa 3. hayu masi kʰanawi-ɬaksta!

chaku-kəmtəks-tilixam kʰapa CW203 ɬaska munk ukuk buk kʰapa chxi-wam-ili?i 2023. Anna Antoniou, Jeanie Lee Baldwin, Erin Bernardo, Darrin Brager, Carisa Chang, Gerald Clark, Margaret Dornfeld, Emily Evans, Madison Fowler-Niblock, Nathan (Stubs) Fulton, Dawn Garner, Lynn Jeffries, Carl Kagy, Charlotte Lillian Lindsey, Kira Holmlund Nelson, Brandi Ramus, Chris Roth, Yague Vadehavet, pi Amiran White ɬaska yaxal.

yakwa nsayka skul-pʰikcha. nsayka munk Zoom-skul kʰanawi shanti ixt-mamuk pi ɬun-mamuk.

pus aɭqi ma tiki kəmtəks manaqi-hayu kʰapa
nsa chinuk-skul, ayaq ma nanich yakwa kʰapa
kʰanawi-qʰa-q'wetɬ t'wax̣-uyxat:

lanecc.edu/chinukwawa

k^hanawi ikta k^hapa buk

2	iləp-wawa <i>Henry Zenk</i> yaka munk-t'səm	12	ɬaksta piltən? <i>Lynn Jeffries</i> yaka munk-t'səm	28	hayash-q^hata k^hapa hihi-pus-tala! <i>Darrin Brager</i> yaka munk-t'səm
2	hihi-yaʔim <i>Carisa Chang</i> yaka munk-t'səm	14	tatis ikt^has <i>Kira Holmlund Nelson</i> yaka munk-t'səm	30	djan t^hrudel <i>Chris Roth</i> yaka munk-t'səm
3	nsa miɬayt <i>Carisa Chang</i> yaka munk-t'səm	17	Cascadia səx-iliʔi <i>Gerald Clark</i> yaka munk-t'səm	32	pus-ikta mayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa? chinuk-skul ixt pi makwst ɬaska munk-t'səm
4	shawash-tilixam kwansəm nsayka iskam skak ^h wəl k ^h apa təmwata <i>Erin Bernardo</i> yaka munk-t'səm	18	Colorado uyxat <i>Brandi Ramus</i> yaka munk-t'səm	34	stuxtkin kələkələ shiksh, pi q ^h ata pus t'ɬap ɬaska <i>Lynn Jeffries</i> yaka munk-t'səm
6	uk iləp kwənat <i>Amiran White</i> yaka munk-t'səm	20	anqati nayka ɬatwa k^hapa <i>Padilla Bay</i> <i>Chalotte Lillian Lindsey</i> yaka munk-t'səm	36	p'us k^hapa kusax, p^hup^hup k^hapa iliʔi <i>Madison Fowler-Niblock</i> yaka munk-t'səm
8	chaku nanich uk anqati-ikta-haws pi buk-haws k ^h apa <i>Shoalwater Bay Tribe</i> ɬaska iliʔi <i>Anna Antoniou</i> yaka munk- t'səm	22	uk ɬush-təmtəm miməlust-tilixam pi chup henli <i>Jeanie Lee Baldwin</i> yaka munk-t'səm	38	stik pus mayka ɬatwa nanich k ^h apa chanchifin <i>Emily Evans</i> yaka munk-t'səm
10	q^hata pus nanich chinuk-pipa <i>Nate Fulton (Stubs)</i> yaka munk-t'səm	26	amuti pi t'si-k^hiks <i>Dawn Garner</i> yaka munk-t'səm	40	kwənat, tsəqw, pi ina <i>Carl Kagi</i> yaka munk-t'səm
		27	shawash-ɬuchmən k^hapa p ^h asayuks-iliʔi <i>Margaret Dornfeld</i> yaka munk-t'səm	42	hihi-pipa <i>Carisa, Brandi, pi Dawn</i> ɬaska munk-t'səm

iləp-wawa

Henry Zenk yaka munk-t'səm.

“ukuk-ili?i alta chaku-χluyma”

kakwa ixt shawash-ili?i ulman-tilixam, *Mose Hudson* ya yaxal, ya wawa anqati (nanich uk nsa hayash chinuk-buk, pipa 385). pi kakwa wəxt nayka na hayu-təmtəm uk-san. pi pus msa tiki kəmtəks pus-ikta kakwa na təmtəm, kʰəltəs nanich ikta uk nsa skul-shiksh *Jeanie Baldwin* ya munk-t'səm pi munk-pʰikcha yakwa. ixt uk “chakchak-siyaxus” tilixam yaxka uk *Jeanie*. ixt san chxi ya kəmtəks, “kʰapa uk nsa skul-wawa-buk miłayt nim pus uk ‘tush-təmtəm miməlust-tilixam’ tintin-shiksh, qʰexchi wik miłayt nim pus kʰənəx ixt iwa tintin-shiksh (kakwa uk ‘q’əl-skin-inəpʰu tintin-shiksh’, uk ‘k’iləpay-k’iləpay-ston tintin-shiksh’). aha! tat’hi kakwa uk ulman uk munk-kʰanumakwst uk skul-wawa-buk! tat’hi ixt uk ‘mimalust-latet tilixam’ yaxka!” pi kakwa ya ɬatwa wawa nayka, pus ya tiki chaku-kəmtəks pus nawitka kakwa. wel, na wawa-wawa yaka, kakupus hilu-uput kakwa. kʰapa uk *Jeanie* ya ya?im miłayt kʰəpit ixt sitkum kʰapa kʰanawi-ikta uk na wawa yaka. pi tənəs shim-təmtəm nayka alta, pus qʰənchi-hayu wawa pi pʰikcha miłayt kʰəpit pus munk-nanich ixt ulman. bət wik-ikta, kʰəltəs ɬush-kakwa. kakwa *Mose* ya wawa, ukuk-ili?i alta chaku-χluyma. pi kakwa wəxt, chaku-χluyma kʰanawi uk tilixam kʰapa uk ili?i. uk chxi-man henli msa nanich kʰapa *Jeanie* ya pʰikcha-pipa, wik uk ulman henli msa nanich alta, wikna? pi ixt sitkum kʰapa uk na shiksh kʰapa uk pʰikcha-pipa, hilu ɬaska alta. t’ɬunas-qʰənchi-lili wik hayu na hayu-təmtəm kʰapa uk na shiksh-kʰapa-anqati. kʰəpit pus *Jeanie* ya tiki kəmtəks, alta na hayu-nanich pus pʰikcha pi na hayu-təmtəm qʰata anqati kʰanumakwst nsayka, nayka pi uk na shiksh. ɬaska uk na shiksh-kʰapa-anqati, dret kakwa na tilixam ɬaska pus-kwansəm, qʰexchi wik kʰanawi ɬaska ɬas miłayt kʰapa ili?i alta. wel, kakwa *Mose* wəxt ya wawa anqati, “xawqaɬ alta nisayka munk-χluyma ukuk, ɬush kwansəm kakwa.”

hihi-yaʔim

Carisa Chang yaka munk-t'səm

anqati ixt man yaka miłayt kʰapa chanchifin
kʰəpit t’si-məkʰmək munk-pʰaɬ ya k’wətʰin
ya kakshət ya lita
ɬaska t’ɬux kʰapa lima
alta kʰəpit ya məkʰmək ikta dret t’ɬimin

Nadia Reed yaka munk-t'səm ukuk pʰikcha.

anqati ixt ɬuchmən ya miłayt kʰapa imaɬ
ixt san ya k’wətʰin chaku pʰaɬ
ya məkʰmək panaχ
ya tsəqw chaku-ɬax
alta ya ats yaka chaku uk kʰwaɬ

nsa miɬayt

Carisa Chang yaka munk-t'səm.

nsa miɬayt.

anqati, alta, aɬqi.

anqati hayu tilixam ḫaska miɬayt yakwa.

man pi ḫuchmən, ulman pi tənas, hayu ḫaska miɬayt kʰapa chinuk-ili?i.

alta nsayka lulu ḫaska kʰanawi-qʰa nsa ḫatwa.

qʰənchi nsayka munk-lu?lu? pus munk-shati-tintin pi tanis.

qʰənchi nsayka wawa nsa ya?im kʰapa kʰul-ili?i.

qʰənchi nsayka chaku-kəmtəks nsa lalang.

kwansəm ḫaska miɬayt kʰanumakwst nsayka.

nsa miɬayt.

anqati, alta, aɬqi.

k'uy? kakwa, nayka kəmtəks kakwa.

shawash-tilixam kwansəm nsayka

Erin Bernando yaka munk-t'səm.

Skak^hwəl: samən ukuk. ḫaska manaqi-ul pi kwənat. ḫaska manaqi-ul pi tilixam. ḫaska manaqi-ul pi anqati-skukúm. kwansəm ḫaska miłayt yakwa k^hapa tsəqw. skak^hwəl, hayash ḫaska, pi dret ḥaxaʔ pus shawash-tilixam. kwansəm shawash-tilixam ḫaska mək^hmək skak^hwəl. wəxt ḫaska munk skak^hwəl-klis pus lamatsin pi siyapuł-t'wax-klis.

k^həpit təmwata ḫush pus iskam skak^hwəl. skak^hwəl k^ha ḫaska miłayt k^hapa imał, bət wik kakwa-hayu pi anqati. ukuk chaku q^hiwa bastən-tilixam ḫaska munk-q'elax tsəqw, pi wəxt ḫaska munk pus wik-k^hlin ukuk tsəqw. alta k^həpit k^hapa təmwata shawash-tilixam nsayka iskam skak^hwəl. hilu-q^ha pus wəxt nsayka iskam.

Nayka tilixam k^ha nsayka iskam skak^hwəl k^hapa təmwata. k^hanawi wam-iliʔi, nayka tilixam-aw, *Jade Unger*, pi nayka tilixam-ats, *Kamiah Koch*, ḫaska ḫatwa k^hapa pot pus q'u? iləp k^hapa təmwata. wəxt *Jade* yaka iskam kwənat k^hapa təmwata. *Kamiah* yaka munk-t'səm k^hapa 'smok signalz' uk chxi-wawa-p^hipa k^hapa shawash-iliʔi-tilixam. yaka munk-p^hikcha pus munk-miłayt k^hapa chxi-wawa-p^hipa. *Kamiah* yaka wawa nayka q^hata yaka pi *Jade* ḫaska iskam skak^hwəl k^hapa təmwata.

k^hanawi wam-iliʔi, *Jade* pi *Kamiah* ḫaska ḫatwa saxali-tsəqw k^hapa nsayka tilixam pot. ḫaska nanich hayash lemula pi ul munk-p^hipa-haws. ḫaska ḫatwa inatay k^hapa gitəp-san iliʔi k^hapa təmwata.

ODFW ḫaska munk-la, tilixam wik ḫaska iskam skak^hwəl k^hapa t'lip-san iliʔi k^hapa təmwata. yawa miłayt uyxat pus munk-yeʔlan skak^hwəl ḫas ḫatwa rawnd k^hapa təmwata. skak^hwəl ḫaska ḫatwa k^hapa saltsəqw pus miłayt pi chaku-hayash.

Jade pi *Kamiah* ḫaska munk-k'aw ḫas pot pi ḫas ḫatwa k^hapa ston kikwəli k^hapa təmwata. p^hał-tsəqw ukuk ston. ḫaska kəmtaks ḫush-nanich. dret luxlux ukuk ston bət wik k'was ḫaska. ḫaska hihi. ḫush-təmtəm ḫaska pus miłayt wik-saya k^hapa təmwata.

Jade yaka lulu hayu-lak^hlwa ḫip^hayt pi k^həltəs-sil lisak.

Jade yaka iskam skak^hwəl k^hapa təmwata.

iskam skak^hwəl k^hapa təmwata

Kamiah Koch yaka munk-p^hikcha.

Kikwəli k^hapa təmwata, *Kamiah* yaka tiki nanich k^hapa təmtəm pus yaka anqati-tilixam wəxt anqati ɨ�aska mitxwit yawa. yaka kimtəks yaka anqati-tilixam.

Liblo pi k^hiyəp-pchi^h ukuk skak^hwəl. kakwa ston ɡaska. ɡaska t'u?an skukum lapush pus q'wet^h k^hapa ston k^hapa təmtsəqw. skak^hwal ɡaska t'u?an makwst pchi^h siyaxus. dret ɡaska kəmtəks nanich. ayaq ɡaska wawa-wawa k^hanumakwst. pus ixt skak^hwəl yaka t'łu^h k^hapa ston k^hanawi ɣluyma skak^hwəl ałqi wəxt ɡaska t'łu^h k^hapa ston.

Pus munk-lep^hiyesh ukuk skak^hwəl, ɡaska mamuk k^hanumakwst. *Jade* yaka mitxwit saxali k^hapa ston. *Kamiah* yaka mitxwit kikwəli. uk təmtsəqw kuri kuri kuri. uk tsəqw munk-ye?lan ɡaska pus iskam skak^hwəl. *Kamiah* yaka hol ixt hayu-lak^hlwa ɣip^hayt. q^hata uk ODFW la, pus iskam skak^hwal, tilixam ɡaska iskam k^həpit k^hapa lima pi lima-lemula. *Jade* yaka munk-p^hishak ukuk skak^hwəl. ukuk skak^hwəl ɡaska t'łu^h pus sic'hum saya. *Jade* yaka hala, “alta ɡaska chaku! alta ɡaska chaku!” *Kamiah* yaka iskam ɡaska k^hapa uk hayu-lak^hlwa ɣip^hayt pi yaka lima. dret q'əl mamuk iskam skak^hwal bət ɡaska hayu-hihi wəxt.

Jade pi *Kamiah* ɡaska munk-miłayt uk skak^hwəl k^hapa ixt k^həltəs-sil lisak. ɡaska wawa “hayu masi” k^hapa k^hanawi uk skak^hwəl. ɡaska palach k'aynuł k^hapa ɡaska anqati-tilixam. alta ɡaska ɬatwa k^hapa pot.

Ałqi *Jade* yaka munk-miłayt ukuk skak^hwəl k^hapa k'ilxchu lapot^hay. wəxt yaka munk-smuk tənəs-hayu. *Jade* yaka palach uk skak^hwəl k^hapa nsayka tilixam pi ulman-tilixam. nayka tilixam, dret masi-təmtəm nsayka pus mək^hmək skak^hwəl kakwa nsa anqati-tilixam.

“ɡaska hihi. ɣush-təmtəm ɡaska pus miłayt wik-saya k^hapa təmwata.”

Jade yaka ɬatwa k^hapa pot. p^hał-skak^hwəl yaka lisak.

Jade pi *Kamiah* ɡaska iskam 40 skak^hwəl uk-san.

uk iləp kwənat

Amiran White yaka munk-t'səm pi yaka munk-pʰikcha.

uk iləp kwənat yaka miłayt kʰapa kʰalakwati-laplash, ixpathuy kʰapa kʰalakwati-stik. ayaq-kakwa yaka pus uk tilixam ɬaska q'u?

kʰanawi-kʰul uk *Chinook*-tilixam ɬaska chaku-kʰanumakwst pus munk-kimtəks uk iləp kwənat.

qʰexchi hayu ɣluyma shawash-tilixam ɬaska chaku-kʰanumakwst pus munk-kimtəks uk iləp kwənat, kʰanawi-ixt tilixam ɬaska munk-ɣluyma. uk-san, nsayka wawa kʰapa *Chinook*-tilixam, kakwa ɬaska munk-lu?lu?

t'ɬunas qʰənchi-lili uk *Chinook*-tilixam ɬaska munk-lu?lu? pus uk iləp kwənat – hayu, hayu kʰul. alta, uk *Chinook*-tilixam ɬaska chaku kʰapa *Fort Columbia* əbə ixt-ixt, inatay imał kʰapa *Tansy Point*.

qʰənchi uk saltsəqw chaku kʰapa imał, uk kənim yaka lulu uk iləp kwənat kʰapa ili?i. alta tayi-tilixam ɬaska ɣaxayam-wawa pus uk kwənat.

ɬaska munk-masi uk kwənat pi ɬaska munk kakwa anqati pus ukuk kwənat kwansəm ałqi ɬaska sic'hum saxəli imał pi uma? tilixam.

tənəs-lili uk tilixam ałqi ɬaska lulu uk kwənat kʰapa kʰalakwati-laplash kʰapa paya. bət iləp, ɬaska munk hayash ɣaxa?-mamuk kakwa ɬaska ulman-tilixam anqati ɬaska munk.

pus ɬaska miłayt kʰul-ili?i-iwa kʰapa imał, kʰanawi tənəs-tilixam ɬaska munk-miłayt samən-ulali kʰapa kwənat yaka lapush. pus ɬaska miłayt wam-ili?i-iwa kʰapa imał, alta kʰanawi tənəs-tilixam ɬaska munk-miłayt t'ɬimin-ili?i kʰapa kwənat yaka siyaxus. ɬaska munk kakwa anqati.

uk anqati-tilixam ɬaska palach dret hayu ya?im pus iləp kwənat, pi dret hayash ukuk ya?im. bət wik nayka wawa kʰanawi yakwa.

kʰimt'a uk wawa, alta tilixam ɬaska lulu uk kwənat kʰapa paya pi

k'wishən-tilixam ɬaska munk-ɬush-ɬush uk kwənat. ɬaska munk-kʰuk uk kwənat kakwa ɬaska ulman-tilixam anqati ɬaska munk. wɪk-qʰənchi ɬaska wawa kʰanawi-tilixam qʰata pus munk-kʰuk uk kwənat, bət ɬaska munk-kəmtəks kʰanumakwst, kakwa anqati-tilixam. dret hayash pi ɣaxa? ukuk xiləmət.

uk kʰuk-tilixam ɬaska munk-ɬax kwənat yaka təmtəm. alta ɬaska munk-ɬq'up pi munk-lapʰala uk kwənat kʰapa hayash paya.

alta, kʰanawi tilixam ɬaska chaku miɣayt pi shati pi pumpum pi tanis. dret ɬush kʰanumakwst ɬaska miɣayt.

tənəs-lili, uk kwənat chaku-kʰuk.

wəxt kakwa anqati, uk tilixam ɬaska loqa kʰlin-tsəqw pi məkʰmək tunus kwənat pi ɬaska hol saxali ɬas lima pi wawa hayu masi. alta manaqi-hayu məkʰmək ɬaska məkʰmək, manaqi-hayu shati ɬaska shati, manaqi-hayu pumpum ɬaska pumpum pi manaqi-hayu tanis ɬaska tanis. tənəs-lili alta ɬaska munk-miɣayt uk kwənat-bon kʰapa kʰalakwati-lplash, pi ɬaska munk-iɣpu kʰapa kʰalakwati-stik, makwst tilixam, ɬaska lulu uk laplash kʰapa tsəqw pi ɬaska wawa hayu masi kʰapa tsəqw pi ukuk bon ɬaska chaku k'ilapay kʰapa tsəqw.

dret ɬush san pus kʰanawi Chinook-tilixam ɬaska munk kakwa anqati pi ɬush ɬaska təmtəm.

alta, uk-kʰul aɭqi ɬush!

chaku nanich uk anqati-ikta-haws pi buk-haws k̄apa Shoalwater Bay Tribe ɬaska ili?i

Anna Antoniou yaka munk-t'səm pi yaka munk p̄ikcha.

mayka k̄emtəks uk Shoalwater Bay Tribe ɬaska t'u?an anqati-ikta-haws pi buk-haws? ukuk munk-xalaqɬ lapot k̄apa 2017. ukuk miłayt k̄apa Shoalwater Bay Tribe ɬaska ili?i, wik-saya Tokeland, Washington. hayu ikta pus mayka nanich pi mayka munk k̄apá!

uk dret t'ukti nanich-laplash pus uk anqati-ikta haws

ikta pus mayka nanich k̄apá:

k̄apa uk anqati-ikta-haws, mayka nanich 'uk miłayt k̄apa uk lu?lu?-tsəqw, anqati pi alta.' pus mayka nanich ukuk, mayka chaku-k̄emtəks k̄apa uk Shoalwater anqati-tilixam (Lower Chehalis pi chinuk) ɬaksta miłayt k̄apa uk anqati tənəs-t̄awn, nukanl̄ (Lower Chehalis uk tənəs-wawa).

k̄apa wam-ili?i 2017, uk Shoalwater Bay Tribe ɬaska skul tayi-tilixam k̄hanumakwst Michigan tayi-skul ɬaska munk anqati-ili?i ikta k̄apa nukanl̄ tənəs-t̄awn. alta, ɬaska munk 'uk miłayt k̄apa uk lu?lu?-tsəqw, anqati pi alta' k̄apa uk anqati-ikta haws pus k̄hanawi-ɬaksta ɬaska chaku-k̄emtəks k̄apa nukanl̄.

anqati, kakupus 500-175 k̄ul anqati, hayu shawash-tilixam (Lower Chehalis pi chinuk) ɬaska miłayt k̄apa nukanl̄, alaxti 25 ebə 50 tilixam. ɬaska munk-k̄uk pi ɬaska t'u?an hayu makuk-ikta. pus shawash-tilixam uk ɬaska miłayt yakwa, dret ɬush uk lu?lu?-tsəqw. hayu bon k̄apa samən pi ɣuyuma saltsəqw-χələl-ikta, pi wəxt likʷwachi k̄apa nukanl̄. so, uk tilixam ɬaska iskam hayu məkʰmək k̄apa uk lu?lu?-tsəqw. hilu-sik uk tilixam q̄hiwa ɬaska məkʰmək dret ɬush məkʰmək k̄apa uk lu?lu?-tsəqw. ukuk anqati-ikta munk-nanich q̄hata anqati-tilixam ɬaska miłayt k̄hanawi-san pi ikta ɬaska məkʰmək.

wəxt, k̄apa uk anqati-ikta-haws, mayka nanich hayu shawash ikta: hayu upqwəna, hayu isik, hayu dret t'ukti tq'up-stik pi uk hayaaaaash pi dret ul kənim yakwa. wəxt hayu ikta pus iskam məkʰmək yakwa: ikta pus munk-lashash (yułqat stik-kalaytən pus iskam samən, kalaytən-stik pi kalaytən), munk-lakamas-stik, pi lapʰayush pus iskam smit'aq's. hayu ɣuyuma shawash ikta yakwa wəxt! pus mayka chaku nanich k̄hanawi-ikta, ma chaku-k̄emtəks k̄hanawi-ikta ul-pi-ɬush!

ikta pus mayka munk k̄apá:

k̄apa uk buk-haws, mayka iskam hayu ɣuyuma buk. ɬaska t'u?an buk pus k̄hanawi-ɬaksta. mayka tiki buk pus mayka tənas. ɬaska t'u?an hayu buk pus tənas. mayka tiki munk-k̄uk? ɬaska t'u?an hayu k̄uk-buk. mayka tiki chaku-k̄emtəks k̄hanawi-ikta shawash? ɬaska t'u?an hayu buk k̄apa ukuk! ɬaska t'u?an hayu buk k̄apa shawash-lalang wəxt. nawitka, ɬaska t'u?an ukuk tənəs-buk!

wəxt, ɬaska t'u?an palach-makuk-haws k̄apá. ayaq mayka makuk hayu t'ukti makuk-ikta k̄apá. ɬaska t'u?an iktʰas, chikʰəmin-lup, k̄aw-q'wəlan, pi ik'wali. shawash-tilixam ɬaska munk hayu ikta k̄apa ukuk palach-makuk-haws. wik-lili, ɬaska makuk-saya k̄hofi k̄apá, wəxt!

dret ɬush pus mayka chaku nanich uk anqati-ikta-haws pi buk-haws k̄apa Shoalwater Bay Tribe ɬaska ili?i. dret ɬush k̄apá!

k^hanawi-ikta msayka tiki kəmtəks pus ɬatwa:

q^ha: 4115 State Route 105, Tokeland, WA 98590 (ixt-ixt k^hapa uk kas-makuk-haws)

q^hənchi: makwst-san k^hapa taχam-san, k'wayts-tintin k^hapa qwinəm-tintin

k'winin-t'səm pus munk-tintin: (360) 267-8190

t'wax-χumχum hom-ili?i: <https://www.shoalwaterbay-nsn.gov/programs/museum/>

Chinook-tilixam, shawash-tilixam ɬaska. alta nawitka ɬush pus munk la-kakwa!

Jeanie Lee Baldwin, Lynn Jeffries, Madison Fowler-Niblock, pi Beth Sheppard ɬaska munk-t'səm. Amiran White yaka munk p^hikcha.

saya anqati, shawash-tilixam ɬaska miɬayt k^hapa uk ili?i k^hanawi-rawnd q^ha uk imaʔ chaku-k^hanumakwst k^hapa saltsəqw. alta ɬaska miɬayt k^hapa qwinəm shawash-tilixam-ili?i—Kathlamet, Lower Chinook, Willapa, Wahkiakum, pi Clatsop. k^hanawi-k^hanumakwst, chinuk-tilixam ɬaska. ukuk san, 3000 shawash-tilixam ɬaska. nsayka munk-t'səm yakwa pus wawa, skukum-kakwa: ɬush pus munk shawash-la-pipa tilixam ɬaska. wəxt, nsayka tiki wawa mayka pus ma munk-yeʔlan k^hapa uk p^hayt pus ɬaska chaku-kakwa. pus ałqi kakwa, ayaq ɬaska iskam bastən-tayi-ili?i dala uk dret ɬaska tiki pus ɬush-miɬayt.

k^hapa 1851 ixt ili?i-la-pipa tayi ya chaku pus wawa k^hapa chinuk-tilixam. Anson Dart yaka nim. uk chinuk-tilixam ɬas tiki miɬayt k^hapa ɬas anqati-ili?i. ɬas tiki miɬayt wiksaya uk anqati-tilixam ɬas bon. ɬas palach sitkum ɬas ili?i, bət ɬas tiki munk lashash pi iskam samən kakwa anqati. Dart ya munk nawitka. wəxt, ya munk-k'aw-wawa dala pi makuk-ikta. ɬaska munk ili?i-la-pipa. Dart ya lulu uk ili?i-la-pipa k^hapa Washington, DC. uk bastən tayi-tilixam wił ɬas tiki. alta, wił-q^hənchi ɬas munk-nawitka. uk chinuk-tilixam ɬaska ata pi ata, bət hilu dala ɬas nanich, hilu makuk-ikta ɬas iskam.

hayu, hayu k^hul chinuk-tilixam ɬas munk-pus iskam shawash-la-pipa. alta k^hapa 2001, pus Bill Clinton bastən tayi-man yaka, uk chinuk-tilixam ɬas iskam shawash-la-pipa. bət wił-lili, k^hapa 2002, George W. Bush ya chaku tayi-man, pi ya iskam-k'ilapay uk shawash-la-pipa. alta nawitka ɬush pus munk shawash-la-pipa tilixam ɬaska. pus wił shawash-la-pipa tilixam ɬaska, xawqał ɬaska ɬush-nanich k^hanawi ɬaska tilixam. pus shawash-la-pipa tilixam ɬaska, ayaq ɬaska ɬush-nanich k^hanawi uk tilixam ɬaska iłwəli pi təmtəm. ayaq ɬaska palach haws k^hapa ulman-tilixam pi ɬush-nanich tənas. wəxt ɬaska munk-kəmtəks hayu tilixam. pus ɬaska chaku shawash-la-pipa tilixam, ayaq ɬaska munk-manaqi-ɬush ɬaska hom pus hayash saχali-tsəqw, wəxt. pus shawash-la-pipa tilixam ɬaska, ayaq ɬaska munk ɬush-miɬayt ɬaska tilixam.

ɬush mayka nanich chinuk-tilixam ɬaska t'wax-uyxat pipa (<https://chinookjustice.org/>). kakwa mayka chaku-kəmtəks manaqi-hayu, pi ayaq mayka munk-t'səm ma nim k^hapa ɬaska petition. alta ɬush mayka munk-t'səm pipa pi mash k^hapa bastən tayi-tilixam. ɬush mayka wawa ɬaska, “chinuk-tilixam, shawash-tilixam ɬaska. alta ɬush pus munk shawash-la-pipa tilixam ɬaska!” pus ayaq ma palach dala k^hapa chinuk-tilixam, ɬush ma munk kakwa. wəxt, ɬush mayka wawa hayu tilixam. wawa ɬaska ikta alta mayka kəmtəks. ɬush pus ɬaska wəxt ɬas munk-yeʔlan.

q̄hata pus nanich chinuk-pipa

(kakwa k̄hapa Kamloops Wawa pi ɬuyma BCiliʔi pipa)

Nate Fulton (Stubs) yaka munk-t'səm pi yaka munk p̄hikcha

alaxti mayka kəmtəks ikta uk nsayka munk-nim chinuk-pipa. t'łunas makwst əbə ɬun k̄hul anqati, iləp pus nayka ɬush nanich chinuk-pipa, nayka təmtəm, "wik-q̄hənchi nayka kəmtəks q̄hata pus nanich-pus-kəmtəks pi munk-t'səm ukuk, dret ɬuyma ukuk! dret q̄'əl ukuk pus chaku-kəmtəks." wel, ixt man, *Alex Code* yaka yaṣal, dret ya kəmtəks chinuk-pipa. yaka munk-t'səm hayu ikta k̄hapa chinuk-pipa. wel, nayka tiki kəmtəks ikta yaka munk-t'səm, pi nayka tiki kəmtəks q̄hata anqati tilixam ɬaska munk-t'səm chinuk-pipa. kakwa, nayka iskam hayu pipa k̄hapa chinuk-pipa, bət wik-ikta nayka munk. wik-lili, hayash skukum-win chaku. hayu ays miłayt k̄hanawi-q̄ha. chaku-hilu k̄hanawi t'wax k̄hapa haws. alta wik-q̄hata nayka nanich "reddit" əbə ɬuyma ikta kakwa. alta, k̄əpit ixt ikta pus nayka munk; alta nayka chaku-kəmtəks chinuk-pipa. t'łunas q̄hənchi-hayu san hilu-t'wax miłayt k̄hapa haws. kakupus nayka miłayt ixpuylak̄hli k̄hapa ɬxwap-iliʔi. wel, dreeet ɬawa nayka chaku-kəmtəks chinuk-pipa kakwa. wik-ɬush pus msayka munk kakwa, so alta nayka munk-yəʔlan msayka manaqi-ayaq msayka chaku-kəmtəks chinuk pipa!

miłayt hayu chinuk-pipa t'səm-bit yakwa. wik k̄hanawi uk t'səm-bit miłayt yakwa. k̄əpit uk iləp manaqi-hayu t'səm-bit miłayt yakwa:

ɬax-win wawa:

‘	o	o	o	o	o	o	ɬ
i/e	a	o	u	aw	wa	wi	yu

k̄əpit-win pi q̄'wetɬ-win wawa:

/	/	/	/	\	\	/	/
p	b	k/q	g	k'	f	v	r
~~~~~ kikwəli-iwa t'səm ~~~~				~~~~~ saxali-iwa t'səm ~~~~			

—	—	.	~	~	~	~	~	~	
t	d	h/x/χ	sh	ch/j	s/z	ts	m	n	ng

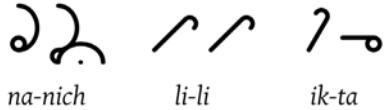
~~~~~ əba ~~~~
tl əba kl = ɬ/t'ɬ

hayu tənəs-wawa dret kakwa nsayka munk-t'səm yakwa. kakwa:

wik haws mun

k^hapa chinuk-pipa, nsayka munk-łq'up tənəs-wawa pus
munk-nanich k^hanawi ixt "wawa-pumpum" uk miłayt k^hapa ukuk:

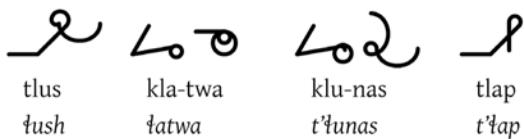
na-nich li-li ik-ta

tənəs-χluyma ukuk chinuk-pipa. wik dret-kakwa nsayka
munk-t'səm chinuk-wawa yakwa. kakwa:

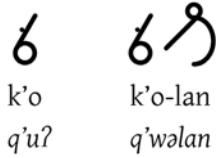
kal-tash cha-ko nai-ka
k^həltəs chaku nayka

k^hapa chinuk-pipa ɬaska munk-t'səm "tl" əbə "kl" pus munk-t'səm
"ł" əbə "tł". kakwa:

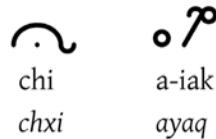
tlus kla-twə klu-nas tłap
łush ɬatwa tłunas tłap

t'łunas msayka nanich q^hata wik miłayt t'uł-wawa əbə
p'ułən-wawa t'səm-ikta k^hapa hayu chinuk-pipa. wəxt, wik miłayt
schwa k^hapa chinuk-pipa. wik-ikta, alaxti msayka kəmtəks q^hata
wawa k^hanawi ukuk! wel, miłayt "k/q", bət wik hayu ɬaska
munk-t'səm kakwa:

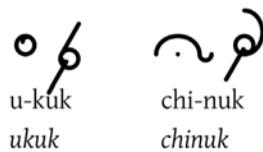
k'o q'u?
k'o-lan q'wəlan

k^həpit-win wawa wik chaku-k'ilapay-iwa. k^hanawi ɬax-win wawa
chaku-k'ilapay-iwa. nanich q^hata "i" chaku kikwəli-saxali:

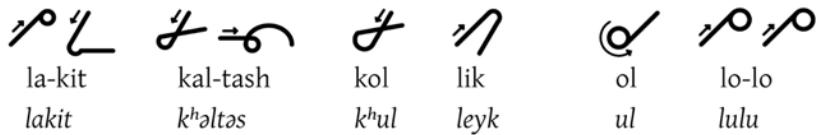
chi chxi
a-iak ayaq

k^hanawi ɬax-win wawa chaku-k'ilapay-iwa. nanich q^hata "u"
chaku-k'ilapay-iwa:

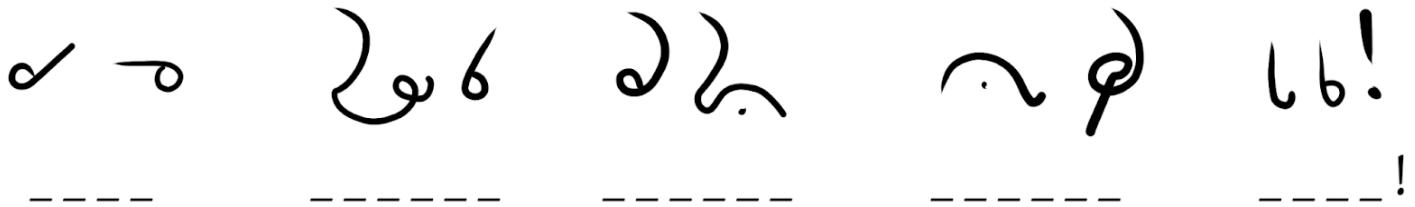
u-kuk ukuk
chi-nuk chinuk

mayka t^heqlsin chinuk-pipa kakupus ma ɬatwa k^hapa uyxat. iləp χluyma-lima, alta ɬush-lima-iwa. kakwa, ma kəmtəks pus miłayt "k" əbə "l"
pi "ol" əbə "lo":

la-kit kal-tash kol lik ol
lakit k^həltəs k^hul leyk ul

alta ɬush pus mayka nanich chinuk-pipa! munk-t'səm ikta mayka nanich k^hapa bastən-pipa kikwəli k^hapa uk chinuk-pipa:

dret ɬush! alta ayaq mayka kəmtəks nanich hayu anqati pipa (pi chxi pipa) k^hapa chinuk-pipa!

tənəs-wawa:

wawa-pumpum.....	syllables
t'uł-wawa.....	ejective
p'ułən-wawa.....	aspirated

ɬax-win wawa.....	vowels
k ^h əpit-win pi q'wetł-win wawa.....	consonants
t'səm-bit.....	letters

Ɂaksta piltən?

Lynn Jeffries yaka munk-t'səm.

piltən: adjective. Foolish, crazy.

- chinuk-wawa kakwa nsayka ulman-tilixam Ɂaska munk-kəmtəks nsayka

kʰapa uk “hayash chinuk buk,” nsayka nanich kikwəli piltən, “shawash-tilixam Ɂaska iskam ukuk tənəs-wawa kʰapa sik-χumχum man yaka nim: Archibald Pelton...” Ɂaksta yaka, ukuk man Pelton? qʰata ya chaku kʰapa chinuk-wawa-iliʔi? wel?, yakwa uk yaʔim.

Archibald Pelton yaka chaku-tilixam kʰapa nimpuk-iliʔi (uk bastən nim West Farms, Massachusetts) kʰapa 1792. pus chxi man yaka, yaka Ɂatwa-saya kʰapa hom. wik-qʰənchi wəxt ya tilixam Ɂaska nanich yaka.

pus 18 kʰul yaka, ya Ɂatwa kʰapa ilini-iliʔi (uk bastən nim St. Louis, Missouri) pus xiləmət. kʰanumakwst kʰapa 350 man, Pelton yaka Ɂatwa małwəli kʰapa Missouri tsəqw kʰapa kənim pus iskam ina-skin.

ixt shiksh, Thomas James ya yaxal, ya munk-t'səm kakwa: “Pelton yaka makwst siyagus miłayt ixt-kʰapa-ixt ixt-ixt kakwa, dret kakwa shayim yaka makwst siyagus.

dret hihi-təmtəm man yaka. tilixam Ɂas tiki. hayu yaka shati, pi yaka p'ałił kakwa lipʰret əbə kakwa la-tayi. kakwa ya munk-hihi ya shiksh kʰapa kənim.”

ixt san, pus Pelton ya munk-miłayt leph'yesh, yaka hayu-kəmtəks nuwis kʰapa stik, wik-saya. alta hayash shayim iskam yaka. ya p'hush kikwəli yaka kʰapa iliʔi. ya mitxwit saxali kʰapa yaka. ya nánich-nanich kʰapa Pelton ya siyagus. Pelton yaka hayash-kʰilay kakwa skukúm. uk shayim ya supna tənəs-saya. wəxt ya mitxwit, ya nánich-nanich uk man. alta uk shayim kakupus saliks yaka. ya Ɂatwa saya.

Pelton ya wawa “shayim ya chaku-q'hata-təmtəm pus ya nanich q'hata nayka munk-nanich shayim-siyagus. wik ya tiki məkʰmək yaṣka ya tilixam.”

kʰapa 1810, Pelton ya kʰəpit ya xiləmət pi ya Ɂatwa t'Ɂunas-qʰa. lili, kʰapa 1811, xlyuma iskam-skin tilixam* Ɂaska t'Ɂap Pelton. sik ya χumχum, bət ixt-ixt Ɂush

yaka. ya wawa Ɂaska ya Ɂatwa yakwa-yawa kʰapa stik. alta newe-tilixam (*Shoshone* uk bastən nim) Ɂas Ɂush-nanich yaka. alta ya chaku miłayt kʰanumakwst nimiipuu-tilixam (*Nez Perce* uk bastən nim). uk iskam-skin tilixam Ɂaska lulu-saya Pelton. Ɂaska təmtəm alaxti Pelton ałqi ya chaku-Ɂush pus ya miłayt “civilized” shiksh.

Ɂaska Ɂatwa kʰapa chinuk-iliʔi. alta Pelton ya miłayt kʰapa Fort Astoria. ixt-ixt dret sik ya təmtəm, ixt-ixt ya chaku sitkum-Ɂush. kʰa ya tiki shati pi p'ałił. wik-qʰənchi ya munk-q'hata t'Ɂunas-Ɂaksta. ixt-ixt ya xiləmət. dret ya kəmtəks Ɂq'up-stik mamuk. ixt-ixt ya Ɂatwa kʰapa stik, pi ya miłayt yawa hayu san. alta ya chaku-k'ilapay. manaqi-p'ixwati ya iłwəli, bət manaqi-Ɂush ya χumχum.

ixt pulakʰli kʰapa 1814, Pelton ya shiksh ya chaku-k'ilapay kʰapa Ɂaska haws. Pelton

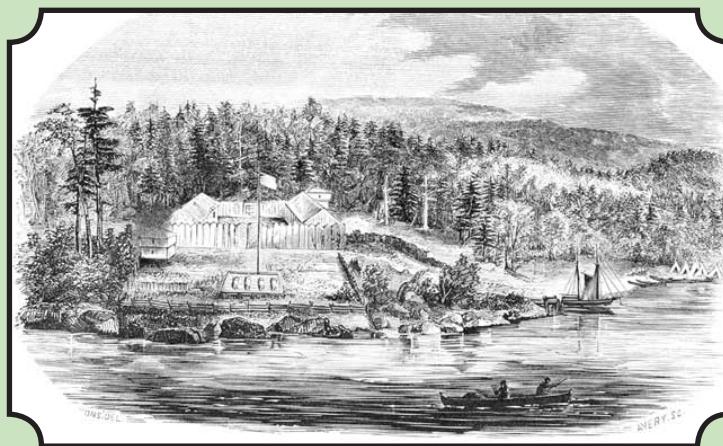
yaka musum kʰapa iliʔi, yaka latet t'səx.
wik-saya miłayt lahash. pilpil miłayt kʰapa
lahash. bastən tayi-tilixam ḫaska ḫatwa
kʰapa ḫat'səp (*Clatsop* uk bastən nim) tayi-
man pus iskam yeʔlan. yaka wawa ḫaska ixt
t'iliμuksh (*Tillamook* uk bastən nim) man
pi ya shiksh ḫaska munk-miməlust *Pelton*.

alta ḫaska munk ukuk iləp-miłayt munk-
təmtəm-luʔlu?** kʰapa hayash-iməɬ iliʔi.
ixt sitkum ḫaska skin-huyhuy tilixam, ixt
sitkum ḫaska shawash tayi-man pi tayi-
łuchmən. ḫaska chaku-kəmtəks anqati ixt
bastən man ya munk-łq'up uk t'iliμuksh
man yaka lima. uk t'iliμuksh man yaka tiki
munk-k'ilapay yaka. makwst kʰul yaka pi
yaka shiksh ḫaska nanich pi ata. alta ayaq
ᬁaska munk-miməlust uk bastən-man. bət
Pelton ukuk, wik uk bastən man uk munk-
q'hata uk t'iliμuksh man.

alta uk t'iliμuksh man pi yaka shiksh ḫaska
t'łap ḫaska p'hey. uk *Astoria*-tilixam ḫaska
munk-miməlust ḫaska.

kʰəpit makwst-tałlam pi makwst kʰul
Archibald Pelton yaka miłayt, bət kʰa nsayka
wawa yaka nim.

*trappers, **jury

Fort
Astoria
ukuk.
Gabriel
Franchère
yaka munk
p'ikcha.
ya munk-
miłayt kʰapa
ya buk kʰapa
1854.

nayka t'łap ukuk yaʔim kʰapa
“*Archibald Pelton, Mad Man of the Mountains*,”
The Rocky Mountain Fur Trade Journal, Vol. 9 2015.
Larry E. Morris yaka munk-t'səm.

uk sho pitir wawa mamuk mayka chaku, ma munk-yeʔlan nsayka!

Darrin Brager yaka munk-t'səm.

ma tiki munk-yeʔlan ɣluyma chinuk-wawa tilixam?

əbə mayka tiki wawa kʰapa chinuk-wawa kʰapa ɣluyma chinuk-wawa tilixam? ḫush ma chaku-kʰanumakwst kʰapa nsayka kʰanawi
łun-mamuk kʰapa sinamakwst tintin kʰapa uk *Discord* iliʔi. sinamakwst tintin kʰapa potłən tʰaym ukuk.

yawa nsa chaku-luʔlu? pi wawa kʰapa chinuk-wawa pi wəxt nsa munk-q'wəlan ul 1941 q'wəlan-leruban kʰapa sho pitir ya wawa
kʰapa chinuk-wawa. q'hənchi sho pitir ya wawa kʰapa chinuk-wawa, alta nsa munk-t'səm kʰapa *Elan* kʰanawi-ikta ya wawa kʰapa
chachalu shawash-tilixam ḫas chinuk-wawa. chaku ixt chaku kʰanawi-łaksta, kʰanawi łun-mamuk kʰapa sinamakwst tintin! mayka
t'łap uk nsa *Discord* yakwa: <https://discord.gg/VUbpWBXrff>

“ḥush ma chaku kʰapa nsayka chinuk-wawa *Discord*! yawa nsayka luʔlu? pi wawa!” – *Nate (Stubs) Fulton* yaka wawa kakwa.

Transcription	Notes
John Marr	
1 (pg.168) then that bird looked back	
Joe Peter	
2 alta ukuk kəłekəł? yaka nanich-k'ilapay	
John Marr	
3 and he saw that in place of the boy there were only bones	
Joe Peter	
4 ??alta yaka nanich-k'ilapay uk tənas-man ?uk yaka..... kʰəpit miməlust/bones? kʰapá??	
John Marr	
5 they continued to go down the river (and Blue-Jay was quiet)	
Joe Peter	
6 yaka fatwa alta yawa kʰapa ukuk hayas tsəqw ukuk kəłekəł hilu iktä yaka wawa	
John Marr	
7 he looked back and the boy was sitting there again	

tatis ikt^has

łas

munk

shawash

munk-t'səm

c h x i - i k t h a s
t i l i x a m

Kira Holmlund Nelson yaka munk-t'səm

ma tiki tatis ikt^has? ma
tiki kəmteks munk-ikt^has
shawash tilixam? nanich
yakwa pi makuk yawá!
k^hanawi-q^ha łas munk
dret t'ukti chxi ikt^has.

Joleen Mitton munk-
łatwa kast^hawn
shawash-chxi-pipa 14 | leyn-skul chinuk-wawa buk t^hun
ikt^has-shanti.
munk-t'u?an-
chxi-ikt^has
tilixam yaka, pi
wəxt yaka
munk-łatwa
'ikanum munk-
t'u?an-ikt^has-
tilixam'.
k^hanawi
shawash-tilixam
uk xiləmət.

Sean Rayland ya munk
Red Rebel Armour.
anqati yaka miłayt
k^hapa skukum-haws.
ałqi ya chaku-kəmtəks
k^hapa ulman. alta ya
munk Red Rebel Armor
ikt^has xiləmət. pi alta
ya palach xiləmət
k^hapa xluyma shawash
tilixam uk anqati łas
miłayt k^hapa skukum-
haws!

hayu munk-t'səm
chxi-ikt^has tilixam łas
munk-nanich łas
ikt^has k^hapa kast^hawn
pi mississauga-ili?i
(Toronto) shawash-chxi-
ikt^has-shanti. nixwa ma
nanich łas t'ukti xiləmət!

k'uy? ałqi ma nanich Sho
Sho Esquiro, Catherine
Blackburn, Pamela Baker,
Yolonda Skelton pi Korina
Emmerich.

"nanamuk̄s lep'yit-t'səm" lisak \$38

Sarah
Agaton
Howes
eighth
generation
.com

"ayaq nsa wawa" wam-lishat
\$54 | Fluent Gear
redrebelarmour.ca

"k'awk'aw tipi?" łí?il jeans \$188
Ginew | ginewusa.com

hayu p̄q̄yit-i-som!

"munk-k'ilapay shawash iliʔi"
k'aw-q'welan \$65
coppercanoewoman.com

"Maria Tutu" kikwəli-k'hut \$148
laurengoodday.com

"pus nsa ul tilixam" lisak \$19.95
naicdoc 2023 | lifeapparel.co

Johnnie Jae ya munk uk siyapuł q'hiwa ya q'at k'hanawi k'was-ikta. wawa-wawa yaka xiləməł! ya wawa k'apa shawash tilixam k'hanawi-ikta chxi-pi-fush! ya wawa pi munk-t'səm k'apa ya t'wax-uyxat-iliʔi. uk nim A Tribe Called Geek.

alta hayu tilixam Ჩaska tiki shawash skukúm-ikta. chxi nanich-yaʔim kakwa Slash/Back (ya munk Nayla Innuksuk) pi Blood Quantum (ya munk Jeff Barnaby) munk-nanich tayi shawash tilixam k'apa uk hayash t'wax-sil. wəxt k'was buk kakwa *My Heart is a Chainsaw* (ya munk-t'səm Steven Graham Jones) pi 'Elatsoe' (ya munk-t'səm Darcy Little Badger).

"xʷčitqs"
k'aw-q'welan
\$60
coppercanoewoman.com

"mulak lita" liku-sil \$75
b yellowtail | byellowtail.com

*
S T A S M A *

"atvə saliks" chik'həmin-lup \$40
Joi T. Arcand | mad-aunty.com

tatis-ikta
\$55
breannadeis.com

lesleyhampton.com
yutqat-t'səm t'timinsik' aliks \$135

"ma mitayt k'apa shawash iliʔi" siyapuł \$34.99
Urban Native Era / urbannativeera.com

"Emme Studio" wam-lishat \$40
Korina Emmerich | bonfire.com

"sem tayi man" hilu-lima lishat \$28
ntvs | thentvs.com

"Homaabe" wam-sik'aaliks \$75
Homaabe, Inc.

tipsu-pchix pi lik^hrem-sonics p^heynt-t'səm-saltsəqw-ilii?i p^hikcha k^hapa uk lishat. kwansəm k'winin miłayt k^hapa supnalapal lishat. the ntvS ḫaska munk-t'səm k'winin 55 k^hapa uk lishat q^hiwa k^hapa 1855 uk dwamish, suquamish, sk-khal-mish, snoqualmoo, lummi, swin-a-mish pi hayu xluyuma tilixam ḫas wawa-wawa pi munk ili?i-la-pipa k^hapa muckl-te-oh.

q'ay?wa uk bastən tayi-man isaac stevens. wik ya munk-t'səm uk ḫas wawa. nawitka wik-kuush kakwa.

"saltsəqw ilii?i" supna-lapal lishat
\$75 / Salish Son (Ovila Designs)
thentvs.com

Munk--tax ma tomtom!*

hayu shawash tilixam ḫas makuk-saya ḫas ikta k^hapa instagram pi etsy - kakwa @cyanide_syds, @glitteringworldgal, @brass_arrow, and @sownseedbeads. ḫatwa nanich! bət ḫush-nanich, ixt-ixt k^həpit tənəs-hayu ḫas munk. ḫush pus ayaq ma iskam!

* na tiki pus ma kəmtəks k^hanawi-ixt p^hikcha na iskam k^hapa chxi-ikt^has tilixam ḫas t'wax-xumxum hom-ilii?i. dret t'ukti tilixam k^hapa p^hikcha bət wik na tiki munk-miłayt ḫas siyaxus yakwa. ḫatwa nanich k^hapa k^hanawi-q^ha-q'wet t'wax-uyxat!

"ma mitayt k^hapa shawash ilii?i" sayaput \$34.99
Urban Native Era | urbannativeera.com

"p^hawaw"
k'aw-q'wəlan
\$39

Silver
Charms
Crafts

etsy.com

"limoto-ilii?i" wam-lishat \$10
nativeknitter.com

Cascadia səx-iliʔi: kʰul-iliʔi kʰapa uk kʰul nsayka munk-k'winin 1700

Gerald Clark yaka munk-t'səm.

makwst-taɬlam pi taχam san kʰapa ixt-mun kʰapa k'wayts-tintin kʰapa pulakʰli, hayash səx-iliʔi ayaq kuri-kuri saxali-kikwəli pulali-iliʔi kʰapa yurok pi tolowa tilixam ɬaska iliʔi pi kʰapa ulegən saltsəqw pulali-iliʔi. ukuk chaku kʰapa uk kʰul nsayka munk-k'winin 1700.

səx-iliʔi t'uʔan hayash-thil lipʰyi. iliʔi chaku-kikwəli pi saltsəqw hayash munk-tsəqw iliʔi. hayu tilixam ɬaska miməlust, hayu tənəs t'hawn chaku-kakshət.

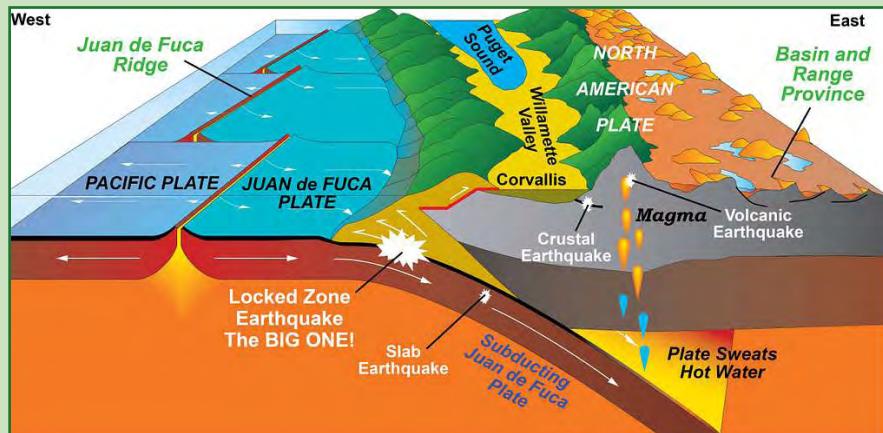
uk pulakʰli kʰapa makah-iliʔi, saxali-p'um kələkələ pi ikuli ɬaska munk mashachi hayash saliks. wəxt hayu tilixam ɬaska miməlust, hayu tənəs t'hawn chaku-kakshət. kakwa wəxt kʰapa nuu-chah-nulth iliʔi.

tilixam uk kəmtəks uk iliʔi, pi tilixam uk kəmtəks anqati ul-uyxat, ɬaska t'ɬap lakit-taɬlam yaʔim kʰapa saltsəqw pulali-iliʔi. kʰanawi tilixam kʰapa saltsəqw pulali ɬaska kəmtəks yaʔim kʰapa uk səx-iliʔi pi hayash saltsəqw kʰapa ukuk kʰul nsayka munk-k'winin 1700.

pus chaku hayash səx-iliʔi, iliʔi xələl pi xələl pi ɬatwa-ɬatwa-ɬatwa pi alaaaxti wik-ɬaksta miłayt kʰimt'a hayash saltsəqw.

łush-nanich! ɬatwa-saya kʰapa saltsəqw, ɬatwa saxali-iliʔi. munk haws kʰapa saxali iliʔi. munk-k'aw kənim kʰapa yułqat lup. munk nawitka msayka tənəs-tilixam ɬaska kəmtəks səx-iliʔi ałqi chaku. kakwa uk iliʔi yakwa.

National Parks Gallery ɬaska munk ukuk pʰikcha.

ayaq pus chaku-kəmtəks kakwa shəmxin yaka miłayt.

Beth Sheppard yaka munk-t'səm. Steph Littlebird yaka munk-pʰikcha.

ixt pi sitkum tak'umunaq kʰul anqati, shəmxin yaka miłayt yakwa. t'hwalati k'ålaphuya-tilixam yaka. dakta-tilixam yaka, pi hayash yaka t'əmanəwas. makwst-t'əmanəwas tilixam shəmxin. pus yaka iskam skiyup t'əmanəwas yaka chaku ɬuchmən. anqati tilixam ɬaska wawa kakwa. alta tilixam ɬaska wawa transgender. shəmxin yaka tilixam, dret ɬaska kəmtəks yaka, pi dret ɬaska q'at yaka.

alta kʰapa uk kʰul 2023, Felix Furby pi Anthony Hudson ɬaska munk-nanich pʰikcha pi t'səm kʰapa chachalu anqati-ikta haws. ɬaska yaʔim kakwa shəmxin yaka miłayt, pi ikta shəmxin yaka munk. wəxt ɬaska munk-nanich makwst-t'əmanəwas shawash-tilixam alta, kakwa ɬaska miłayt pi ikta ɬaska munk. hayu ɬush-ikta ukuk tilixam ɬaska palach. kwansəm ɬush pus munk-kimtəks ɬaska.

Colorado uyxat

Brandi Ramus yaka munk-t'səm.

Justin Rankin yaka munk-pʰikcha.

nayka yakwa kʰapa Colorado uyxat, 2019.

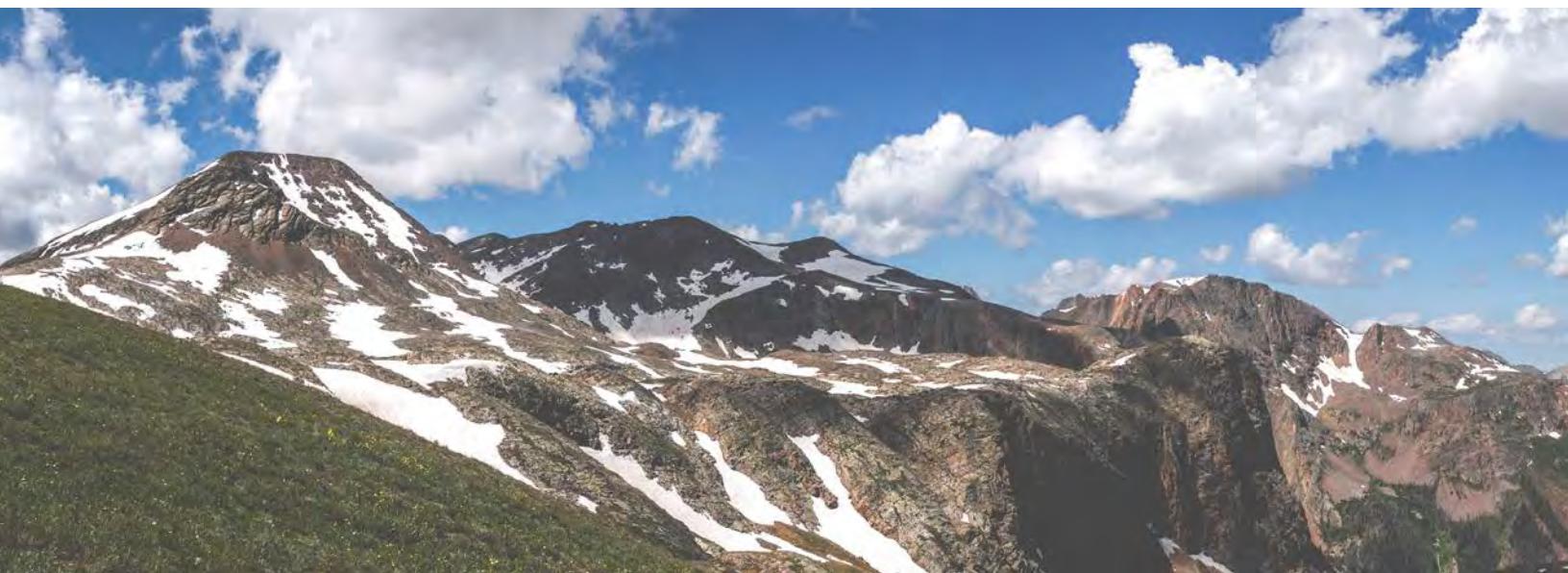

kʰapa 2019, nayka pi nayka man, nsa ɬatwa kʰapa lipʰyi inatay Colorado. nsa ɬatwa kʰapa uk yuɭqat iliʔi-uyxat uk nim *Colorado Trail*. uk uyxat miɭayt inatay *Cheyenne-iliʔi* pi *Ute-iliʔi* pi *Arapaho-iliʔi*. ixt ubut kʰapa uyxat miɭayt kʰapa *Denver* pi ɣluyma ubut miɭayt kʰapa *Durango*. dret yuɭqat uk uyxat, 567 mayl-t'anəm. kʰanawi kʰul wi-khayu tilixam ɬaska ɬatwa kʰapa uk uyxat. wił kʰanawi tilixam ɬaska ɬatwa kʰanawi uk uyxat. dret q'əl-mamuk uk uyxat! ukuk kʰul kʰəltəs 379 ɣluyma tilixam ɬaska ɬatwa kʰanawi uk uyxat. hayu tilixam

ɬaska ɬatwa kʰapa kʰəltəs sitkum uyxat. uk uyxat t'uʔan ɬuntaɭlam pi ɬun ɬq'up, uk ɬatwa saxali-kikwəli kʰapa hayu lamitay. hayu hayash lamitay, uk *Rocky* lamitay pi uk *San Juan* lamitay. 13,270 lipʰyi-t'anəm uk manaqi-saxali iliʔi kʰapa uk uyxat.

kʰanawi-san kʰapa ɬaχ-san nsa gitəp. dret kʰul kʰapa chxi-san. na munk kʰofi pi chxi-san məkʰmək. na man ya mash silhaws pi ixt-ixt ya munk paya. bət ixt-ixt paya chaku-skukúm saxali kʰapa lamitay.

nsayka ɬush-nanich. alta nsa ɬatwa. kʰanawi-san nsa ɬatwa taɭlam pi qwinəm mayl-t'anəm əbə ixt-ixt makwst-taɭlam mayl-t'anəm. hayu lamitay kʰapa uk uyxat. nsa ɬatwa-saxali pi ɬatwa-kikwəli wəxt pi wəxt. nsa munk-kʰəpit qʰənchi tʰil nsayka. alaxti nsa t'ɬap hayash ston pus miɭayt. nsa məkʰmək pi nsa alim. alta nsayka ɬatwa. kʰanawi-san kakwa. dreeet t'ukti iliʔi pus nsa nanich. dret na tiki miɭayt saxali kʰapa lamitay. bət nsayka chaku-k'was qʰənchi saxali t'wax-pi-p'um chaku.

tipsu-pchi̱x sil-haws kʰapa Colorado uyxat 2019.

təmwata kʰapa Colorado uyxat 2019.

nayka pi tənəs-mawich 2019.

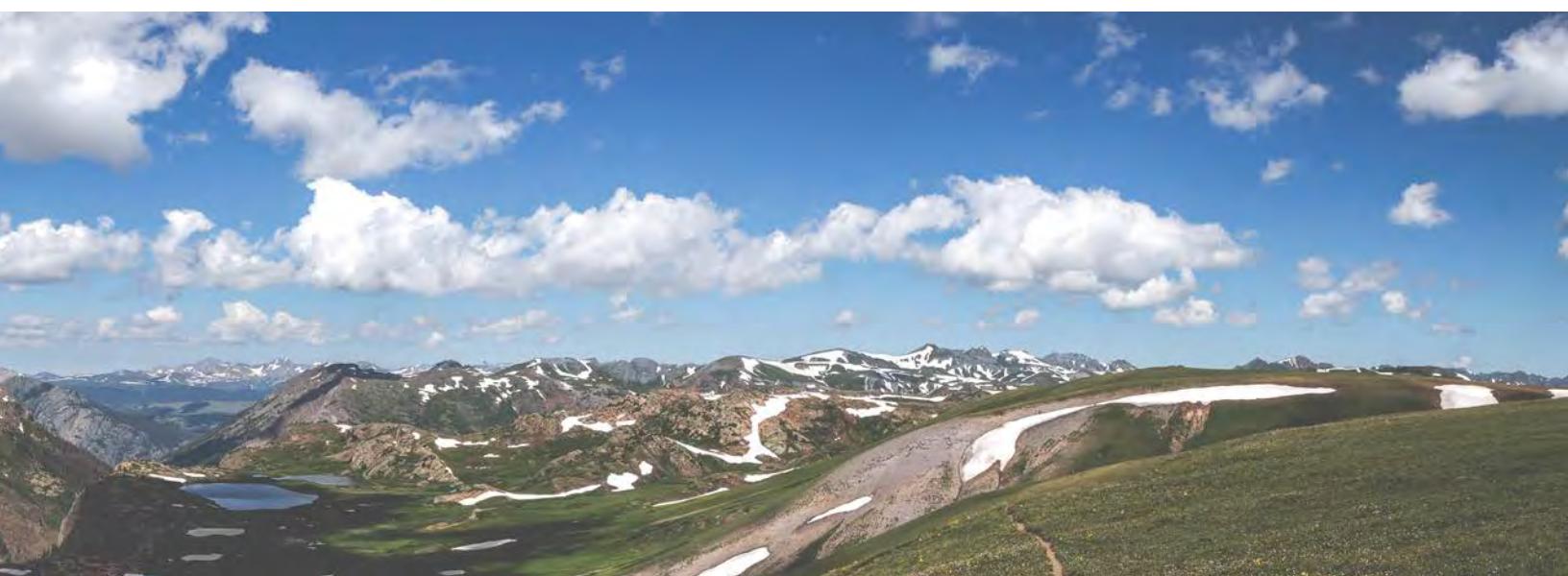
Elsa Riva ya munk-t'sam
lip'b'y-i-t'sam. alta ya
mash kʰapa Pixaboy.

kʰapa chxi-pulakʰli nsa nanich pus iliʔi pus musum. alta nsa munk-t'uʔan silhaws pi ixt-ixt nsa munk paya. alta nsa t'ɬap tsəqw pi nsa munk-ɬush pus nsa loqa. ixt-ixt hayu tsəqw bət ixt-ixt hilu tsəqw. alta nsa munk-lipʰlip tsəqw pi nsa waχ kʰapa tilay-məkʰmək. alta nsa iχpu y pi ata pus ukuk chaku-t'ɬimin. alta nsayka məkʰmək pi nsa munk-kʰlin. ayaq nsayka mash kʰanawi məkʰmək pi malax pi wash-klis pi lita wash-klis kʰapa lisak. alta na man yaka lulu lisak tunus saya. alta ya qʰwəɬ saxali kʰapa stik. wík nsa tiki itsxut

ya chaku-nanich. dreeet-tʰil nsa kʰanawi-pulakʰli. nsayka musum kʰapa xluyuma iliʔi kʰanawi pulakʰli.

makwst nsayka lulu hayash pʰik'w-lisak. kʰapa lisak kʰanawi-ikta nsayka tiki kʰapa stik-iliʔi. hayash-tʰil lisak! hayu xluyuma ikta kʰapa nayka pi nayka man nsa pʰik'w-lisak. bət makwst nsa lulu pasisi, pi iktʰas, pi məkʰmək, pi ɬush tsəqw, pi ikta pus munk-ɬush lita. kʰəltəs kʰapa nayka lisak, manaqi-hayu ɬush tsəqw, pi kʰuk-ikta, pi nanich-iliʔi pipa buk

pi ikta pus munk-ɬush iɬweli pus alaxti nsa chaku-sik əbə munk-ɬq'up skin. kʰəltəs kʰapa nayka man yaka lisak, nsayka sil-haws, pi ikta pus munk-ɬush tsəqw, pi xluyuma ikta. dret hayash lisak! nsayka lulu uk lisak kʰapa nsayka pʰik'w pus hayu san. ɬush-təmtəm nsayka pus munk kakwa. uk Colorado uyxat dret hihi pi dret q'əl. k'uy? qʰa-san aɬqi nsa ɬatwa kʰapa uk yuɬqat uyxat wəxt.

anqati nayka ɬatwa kʰapa Padilla Bay

Charlotte Lillian Lindsey yaka munk-t'səm pi yaka palach pʰikcha.

Pus tənas nayka, kʰanawi kʰul nayka pi na tilixam nsayka ɬatwa kʰapa Padilla Bay. nayka mama pi papa pi nayka ats pi nayka kʰamuksh Pippa ɬaska ɬatwa kʰanumakwst. nsayka ɬatwa kʰapa nsa ul liblo Suburban paya-tsiktsik pi tk'up-chikʰəmin ɬatwa-haws (*airstream trailer*). Padilla Bay miɬayt dret saya kʰapa nayka haws bət wik-ikta pus nayka. nayka munk-q'wəlan hayu q'wəlan-buk pi na nanich kʰanawi-ikta kʰapa uk tsiktsik t'wax̗-lapot. nayka məkʰmək tənəs samən-ulali lipom pi nayka iskam uk samən-ulali lipom pʰaɭ-lakum pipa. uk paya-tsiktsik t'u?an lapot pʰaya-ili?i lakʰaset. nayka munk uk pʰaɭ-lakum pipa yawa. nsayka tsiktsik wik t'u?an kʰul-win, so ixt-ixt dret wam.

kʰapa Padilla Bay nsayka miɬayt kʰapa silhaws-ili?i, Bay View State tənəs-ɬush-ili?i. Bay View miɬayt inatay kʰapa ixt munk-ɬush-klis lemula-haws. na təmtəm alaxti Shell klis ɬaska munk-ɬush yawa. pus tənas nayka, wik na təmtəm uk lemula-haws wik ɬush. kʰapa pulakʰli nayka nanich uk lemula-haws kʰapa nayka t'wax̗-lapot. kʰapa pulakʰli uk lemula-haws t'u?an hayu t'ukti t'wax̗. uk tsəqw munk-sxilaqʰami uk t'wax̗.

qʰənchi nsayka q'u?, nayka pi na ats nsa kuri-kuri kʰapa tsəqw. uk luʔluʔ-tsəqw yawa, sitkum saltsəqw ukuk. uk tsəqw ɬatwa saya makwsti kʰapa kʰanawi ixt san, alta nsayka ɬatwa kʰapa uk t'ɬimin-ili?i. uk t'ɬimin-ili?i dret hihi pus ɬatwa kʰapa lipʰyi hilu shush. nayka təmtəm kʰapa nayka lipʰyi pus t'ɬap smit'aq's. wik-saya kwansəm nayka t'ɬap ukuk. nsayka məkʰmək uk smit'aq's bət alta nayka təmtəm ukuk wik-ɬush pus məkʰmək. ixt-ixt nayka pi na ats nsayka munk miɬayt uk t'ɬimin-ili?i kʰapa nsayka kikweli-siyaxus. alaxti nsa təmtəm uk t'ɬimin-ili?i ɬush pus nsa skin. nayka t'ɬap hayu c'hət'ɬəx̗ pi dret tunus t'sikʰwən-lima yawa. dret nsayka nanich pus t'ɬap yuɬqat-liku smit'aq's, ixt-ixt nsayka t'ɬap ukuk.

saxali: ukuk nayka tilixam nsa ul paya-tsiktsik pi ɬatwa-haws.

kikweli: ukuk nayka ats pi nayka. nsayka miɬayt kʰapa silhaws ili?i.

“ nayka t’čap hayu c’ħət’čəxw
pi dret tunus t’sikħwən-lima yawa. ”

Kwansəm k'ħapa hayash lakum-stik nsayka nanich chakchak. kwansəm uk chakchak ħaska nanich-nanich pus ħush makħmək. nsayka ħatwa yawa pus nanich nayka chich-chich. *Charlotte* yaka yaħal. wəxt nayka yaħal ukuk. nayka chich-chich Chinook-tilixam yaka. alta yaka chaku-hilu. bət kwansəm yaka miħayt k'ħapa saltsaqw. dret t'ukti ukuk ili?i. nayka tiki ħatwa yawa wik-lili.

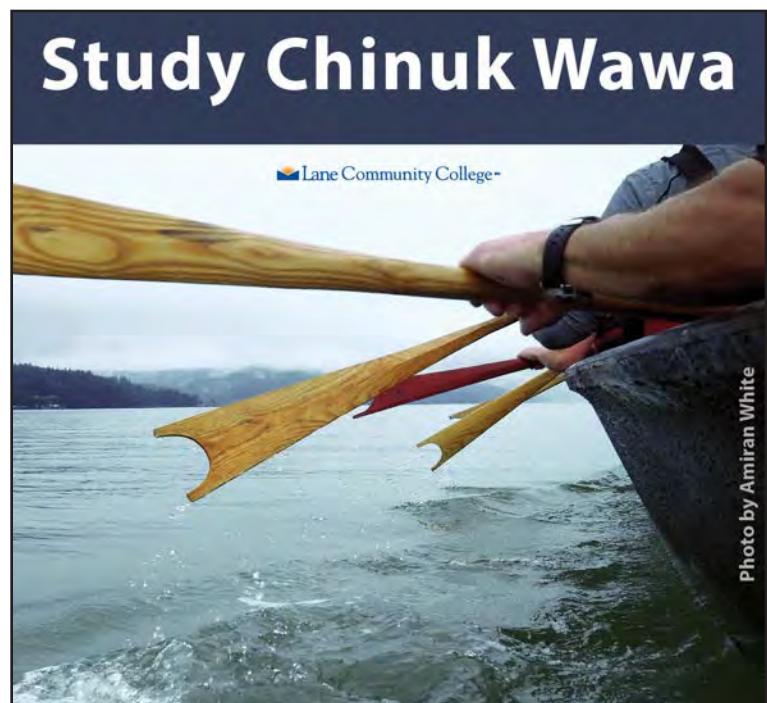
chaku k'ħapa chinuk-skul!

chaku-kəmtəks

k'ħanumakwst k'ħapa

nsayka!

lanecc.edu/chinukwawa

uk tush-təmtəm miməlust-tilixam & chup henli

Jeanie Lee Baldwin yaka munk-t'səm.

Henry Zenk yaka palach p'ikcha.

 1942

(stuxtkin-mun) Jerry Garcia yaka chaku-tilixam kʰapa uk “χələl-iliʔi hayash-thawn” (San Francisco).

 1944

(taɬlam-pi-makwst-mun) Henry Zenk (chup henli) yaka chaku-tilixam kʰapa pʰotɬən-thawn.

 1966

henli yaka tulu? kʰapa philosophy kʰapa UC Berkeley.

 1968

alta henli pi hayu yaka shiksh Łaska miłayt kʰapa “the Hippie House” kʰapa Meade uyxat kʰapa pʰotɬən. henli yaka munk-Łatwa yaka BMW R-60 kʰanawi-qʰa. ixt san yaka makuk *Anthem of the Sun*, ixt uk Jerry pi uk Łush-təmtəm miməlust-tilixam Łaska shati-tintin-lipʰla. qʰənchi-hayu henli yaka munk-Łatwa-rawn ukuk, liili alta chaku-wik-yak'isił uk k'ipʰwət-uyxat kʰapa ukuk, pi kakwa alta-wəxt tətsi yaka makuk.

 1969

(qwinəm-mun) henli yaka Łatwa kʰapa Springer's Inn pus nanich uk Łush-təmtəm miməlust-tilixam. pus yaka hayu-tanis kʰapa yaka q'at-shiksh, Ethel yaka yaχal, alta dret yaka chaku-χaxaʔ-Łəmtəm. pus tənəs-lili, kakupus Łaxani kʰapa tʰaym pi iłweli miłayt yaka Łəmtəm. (wik yaka loqa “Kool-Aid” pus munk-χluyma yaka χumχum. iləp-pus 1969 yaka mash kʰanawi skukum-lamatsin kakwa ukuk. kʰəpit Jerry, Phil, Bobby, Pig, Billy, Mickey, pi Tom Łaska hayash pumpum-shati-tintin, ukuk munk-χaxaʔ henli yaka Łəmtəm kʰapá.)

 1969

(taɬlam-pi-ixt-mun) kʰapa uk yaka makwst-luʔluʔ paya-tsiktsik, henli pi Ethel Łaska Łatwa kʰapa saya-iliʔi. Łaska Łatwa kʰapa uk Vietnam Moratorium Day hayash-san kʰapa Golden Gate Park. pi wəxt Łaska Łatwa nanich uk Łush-təmtəm miməlust-tilixam kʰapa Lanai Theater kʰapa Crockett, California. qʰənchi henli ya munk-Łatwa-k'ilapay kʰapa pʰotɬən, iwa Łuchmən, Coni ya yaχal, yaka miłayt kʰimt'a kʰapa yaχka. [uk pipa-mamuk tilixam yaka tiki wawa: wik-ikta mashachi ukuk pus yaʔim, qʰexchi henli ya dret ya Łush-pus-nanich. henli ya wawa “kʰəltəs χluyma-iwa Ethel yaχka ya k'ilapay, pi kakwa Coni ya supna kʰimt'a kʰapa nayka makwst-luʔluʔ paya-tsiktsik.”]

 1972

(taxam-mun) alta henli yaka hayu-munk-Łatwa yaka iləp lakit-luʔluʔ paya-tsiktsik, yaka '58 Volkswagen inəpʰu-tsiktsik. kʰapa 27 san, henli yaka lulu tənəs-hayu shiksh kʰapa Veneta, wik-saya kʰapa chanchifin, pus nanich uk miməlust-nim tilixam. yaka tənəs inəpʰu-tsiktsik kʰanawi pał tilixam ukuk! chxi Łaska q'u? kʰapá, uk miməlust-nim tilixam wik-saya Łaska munk-kʰəpit uk Łaska iləp shati-tintin tintin-qwet. dret wam uk san—alaxti 100 wam-t'anəm—pi kakwa wəxt uk shati-tintin! alta chaku uk Łaska tintin-qwet k'winin-makwst (kʰapa Łun), pi dret Łush uk shati-tintin! uk Playing in the Band hayash-Łuuush ukuk; henli yaka Łəmtəm wik-qʰənchi miłayt manaqi-Łush Playing in the Band, anqati əba ałqi-chaku. dret hayash-t'si uk shati-tintin kʰapa henli yaka q'welan, bət ixt uk henli ya shiksh tətsi yaχka ya k'ilapay kʰapa pʰotɬən, ayaq-ayaq-kakwa. pi kakwa, iləp pus chaku uk tintin-qwet k'winin-Łun (uk manaqi-hayash), kʰanawi-Łaska Łas munk-pał uk inəpʰu-tsiktsik pus Łatwa k'ilapay kʰapa pʰotɬən. pus Łaska Łatwa saxali-iliʔi kʰapa I-5 wik-saya kʰapa pʰotɬən, wiii-ooo! wiii-ooo!, ixt hayash-man yaka munk-kʰəpit henli yaka tsiktsik, qʰiwa henli yaka munk-Łatwa qʰənchi... Ława! henli yaka wawa “nayka pʰush-pʰush nayka lipʰyi kʰapa kikwəli-lplash, bət t'uxəlq'a hayash-t'hil nayka hayu shiksh!” uk hayash-man kʰəltəs yaka munk Łush-lapush, kʰəpit kakwa.

1978

alta henli yaka hayu-łatwa kʰapa shawash-iliʔi pus munk yaka hayash xiləmət kʰanumakwst kʰapa ulman-tilixam uk kəmtəks chinuk-wawa. hayuuu yaka ɬatwa kʰapa shawash-iliʔi, kʰul kʰimt'a kʰul. pi ixt-kʰimt'a-ixt kakwa, tənəs-hayu “łush saxali-yeʔlan tsiktsik” ɬaska lulu henli yawa. yaka munk-q'wəlan uk łush-təmtəm miməlust-nim tilixam kʰapa tsiktsik-leruban-lakʰaset. pi kakwa ɬaska miłayt, san kʰimt'a san, henli pi uk miməlust-nim tilixam, kaku-ixt ɬaska.

2012

chxi miłayt uk nsayka hayash chinuk-buk, “chinuk-wawa kakwa nsayka ulman-tilixam ɬaska munk-kəmtəks nsayka.” chachalu shawash-iliʔi tilixam ɬaska buk ukuk. *University of Washington Press* ɬaska munk-miłayt uk buk qʰa pus t'łunas-ɬaksta kʰapa t'łunas-qʰa ayaq ɬaska iskam. pi wəxt chxi miłayt uk nsayka chinuk-wawa *Reference Lexicon*. uk makwst buk henli yaka munk-łush-łush. kwansəm henli yaka hayu-nanich pi hayu-munk-t'səm pipa. yaka munk-t'səm hayu pipa pi yaka munk-kəmtəks hayu tilixam.

2023

kʰanumakwst kʰapa *Beth kʰapa Lane Community College*, chup henli yaka munk-kəmtəks nsayka q'hata pus wawa “łush-təmtəm miməlust-tilixam” pi q'hənchi-hayu xluyma wawa-təmtəm! hayash-łuuush henli yaka xiləmət. hayash-łuuush yaka lapush-wawa. ukuk san yaka munk-łatwa tk'up-chikʰəmin 2000 *Honda CRV*.

**k'uy? ałqi łush mayka
uyxat, chup henli!**

1984

henli yaka tulu? yaka takta-pipa kʰapa uk q'hata-miłayt-tilixam kəmtəks-mamuk (*anthropology*) kʰapa *University of Oregon*. pus tulu? dala, kwansəm yaka munk-t'u'an uk kusax-pchił xiləmət-lishat. chikʰəmin-uyxat-tsiktsik man yaka kʰapa *Union Pacific* pus makwst kʰul. tilixam-lulu-tsiktsik man yaka kʰapa *TriMet* pus tałlam-pi-k'wayts kʰul.

1993, 1994, 1995:

uk ҳaxaʔ-k'winin '3'

henli yaka nanich uk miməlust-nim tilixam ixti kʰapa '93 pi '94. pi yaka nanich ɬaska ɬuni kʰapa '95, chxi iləp pus *Jerry* yaka miməlust. uk kʰimt'a-qwet yaka nanich ɬaska, pus kʰəpit ɬaska shati-tintin, alta henli yaka ɬatwa saya kʰapa lipʰyi pus q'u?-k'ilapay kʰapa yaka *Volks k'wichati-tsiktsik*. chxi yaka munk-łatwa uk tsiktsik, alta chxi chaku *Beethoven* kʰapa uk yaka wawa-lakʰaset. *Beethoven* yaka hayash shati-tintin-pipa k'winin ɬun (uk nim *Eroica*), nawitka.

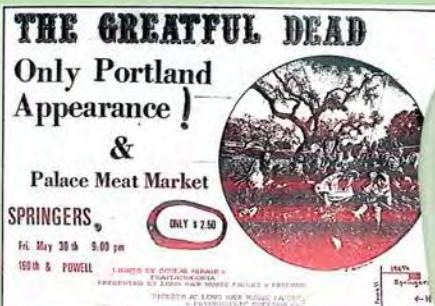
uk
tush-təmtəm

1942 1944

miməlust-
tilixam

&
chup
henli

2023

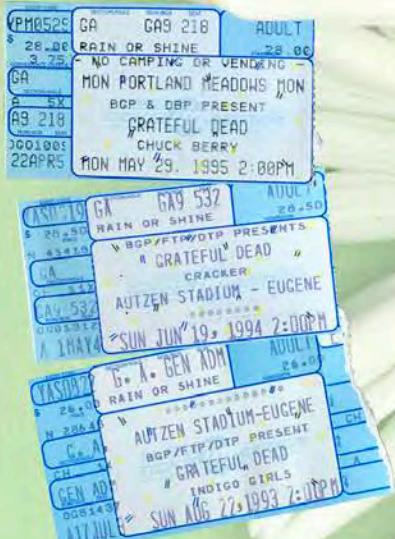

hayash pulak'li k'apa
Springer's Inn (1969)

wik-q'hənchi wəxt ałqi
nsayka nanich Jerry
k'apa p'ottən (1995)

2012

uk xaxa?-k'winin '3'
('93, '94, '95)

bon-tilixam k'apa k'iyutən,
kakwa henli yaxka
ya munk-p'eynt (1970)

nsayka Chinuk Wawa
Reference Lexicon,
ipa 71

'95 ♫ ♪ ♪

'95 '94 '93

'95

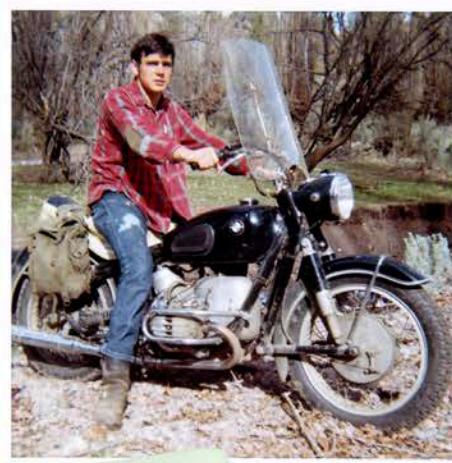
1966

1968

1969

the Hippie House (1968)

henli pi yaka BMW R-60 (1968)

*henli pi Candy ḫaska
alim k'apa saxali-kikweli
laplash k'apa the Hippie
House (1968)*

*χluyma-lima-iwa k'apa ḫush-lima-iwa:
Ethel, Coni, pi Susan (1968)*

*Beethoven, kakwa
L-E Baldwin yaka
munk-p'eynt (2022)*

1972

1978

Jerry

1984

amuti pi t'si-k^hiks

Dawn Garner yaka munk-t'səm.

ikta pus iskam:

(1) pus uk amuti

- 4 uskan amuti
- ½ uskan shuka
- 2 əbə 3 latam-spun k^hapa t'hi^l-lipom-tsəqw pi munk-tunus-tunus ixt t'hi^l-lipom skin pus munk k^hapa t'si-k^hiks

(2) pus uk t'si ləhwet-tutush-skin

- 2 latam-spun shuka
- 1½ uskan k^hul tutush-skin

(3) pus uk t'si-k^hiks

- 2 uskan sable-pulali
- 1 latam-spun tunus-tunus t'hi^l-lipom-skin
- ¼ uskan shuka
- 1 t^hi-spun solt
- 1 t^hi-spun p'i?ns-pulali
- 8 latam-spun k^hul tutush-klis kaku-bit
- 1½ uskan k^hul tutush-skin

(4) ikta k^hapa uk mək^hmək-haws

- 2 hayash uskan
- p'i?ns-lplash-ikta pi pipa-skin

Debbie EM yaka munk ukuk p^hikcha, alta yaka palach k^hapa Pixabay.

ikta pus munk:

munk-t'wax p'i?ns-stuv k^hapa 400 wam-t'anəm

(1) amuti

munk-t'səx k^hanawi uk amuti pi tənəs munk-t'limin k^hapa ixt hayash uskan.
munk-k^hanumakwst uk amuti pi shuka pi t'hi^l-lipom-tsəqw
munk-mi^hayt wik-saya

(2) t'si-k^hiks

munk-k^hanumakwst k^hanawi tilay ikta pi t'hi^l-lipom-skin k^hapa lap^hushet.
munk-k^hanumakwst tilay ikta pi k^hul tutush-klis (munk-^hq'up-^hq'up uk tutush-klis k^hapa tilay ikta a^hqi-pus kakwa lip^hwa).
munk-k^hanumakwst uk k^hul tutush-skin pi ɬuyma ikta
iskam hayash spun pus munk-^hq'up t'limin-sable k^hapa stuxtkin tunus ^hq'up. alta munk-mi^hayt k^hapa pipa-skin
munk-mi^hayt ixt t^hi-spun shuka saxali k^hapa tunus k^hiks.
munk-p'i?ns ukuk pus 15-20 t^hikt^hik
(a^hqi pus t'wax-liblo saxali k^hapa t'si-k^hiks)

(3) t'si ləhwet-tutush-skin

munk-ləhwet uk tutush-skin
munk-k^hanumakwst tutush-skin pi shuka k^hapa t'wax-ləhwet alaxti 2 t^hikt^hik a^hqi-pus kakwa tənəs lamitay

(4) munk-k^hanumakwst uk

t'si-k^hiks

munk-^hq'up k^hanawi-ixt t'si-k^hiks k^hapa sitkum pi munk-spun uk amuti pi t'si ləhwet-tutush-skin katsaq k^hapa ukuk t'si-k^hiks.

munk-t'ik-t'ik k^hapa
“amaretto” pus mayka tiki!

shawash-^tuchmən kʰapa pʰasayuks-iliʔi

Margaret Dornfeld yaka munk-t'sam.

anqati, ixt-ixt shawash-łuchmen Łaska malyi p^hasayuks-man abe bastən-man, pi Łaska miłayt k^hapa p^hasayuks-iliñi, katsaq k^hapa potłen pi chamikit. Łaska Łatwa-nanich ukiliñi, pi nayka tiki kąmtaks. Łaksta uk Łuchmen? q^hata Łaska miłayt? nayka tiki munk-t'sam tonas yałim k^hapa Łaska. nayka t'lap p^hikcha pus munk-nanich Łaska iliñi pi Łaska tilixam. yakwa nayka pipa k^hapa makwst uk Łuchmen: yiamust Gervais pi Adrienne Lachapelle.

masi pus pikcha: Henry Warre (*Hat'sap haws*, 1805); George Gibbs & Edmond A. Starling (*tanich-iiliʔi-pHipa*, 1881); Historical Society (A. & A. Lachapelle); George Gibbs (*Champoeg*, 1851); Curtis Climer (*Lachapelle tilixam*, c. 1915)

yaka
ash,
yaks-
joseph

taska
taskwa
s-
manuk
aws.

li karn
met-

ghanchi yiamust yaka
chaku managi hayash,
yaka malui phasayuks-
skin-makuk man, joseph
gervais yaka nim.
yiamut pi joseph tataca
tatum k'apa anhantchayle
ili'i pus manuk khom-
ili'i. wik lili k'ayma
phasayuks-man pi
sharashk tsach man taska
q'u kh'apa uk ili'i. kakus
uk nim: phasayuks-
ili'i. joseph yaka manuk
haws pi mus mus-haws
wik sayá kh'apa
chemaway (q'a tili k'om
butwa i natay wilanet-
tsaqw).

yiamust gerrais (c. 1812-1840)

yiamust pi joseph taska mitayt sinamakwst tanas. Joseph yaka kambaks chinuk wawa, akxii Joseph pi yiamust taska wawa chinuk wawa k'annamakwst. ixt san xlyuma man yaka latwa- nanchi joseph pi yiamust. taska makhamak lakamin k'apa kushu itwali pi ira-itwali. taksta nunk-k'uk ul makhamak? wie nayka kambaks. akxii yiamust.

adrienne yaka tili xam taska mitayt k'apa sayé
k'apa champoeg. adrienne yaka tawwa k'apa
solomon smith pi celiast taska skul. altoz yaka
bahwa skul k'apa huyhuy - makuk-haws (skichutxwa)
yaka chaku-kamtaks nanih-buk, munk-t'sam
pi phlyic. q'andhi adrienne taklam-pi-sinamakwst
k'hal yaka, yaka malyi phasayuks-tili xam, andre
lachapelle yaka rim. taska mitayt k'apa k'om-
ili'i k'apa st. louis, k'apa phasayuks-ili'i. taska
mitayt taklam tanas. tili xam wawa, adrienne
sret tush yaka kamtaks lalesin pi tipsu pus
mamwe lamatsin. waqt sret tush yaka kamtaks
q'watt-kiyutan pi sichum.

adrienne lachapelle
(1824-1919)

Kintia andré yaka minalust, adricane yaka mitayt kh'apa taska tñas-man, amadee yaka nim.

hayash-q^hata k^hapa hihi-pus-tala! kəmtəks uk masachi-ikta pus ma ɬush-nanich

Darrin Brager yaka munk-t'səm.

pus ma kəmtəks uk mashachi ikta pus ma ɬush-nanich, alta ma kəmtəks pus ukuk hihi-pus-tala miłayt wik-ɬush pi chaku-hayash-q^hata pus mayka əba mayka tilixam.¹

ikta ukuk hayash-q^hata pus mayka?

dakta-pipa munk-nanich nsayka ukuk shawash-tilixam ɬas miłayt manaqi-hayu hihi-pus-tala hayash-q^hata pus hayu ikta, kakwa dret mashachi ikta chaku ɬaska anqati. kakwa ixt-ixt dakta-pipa munk-kəmtəks nsayka, ukuk shawash-tilixam ɬas t'u?an hihi-pus-tala hayash-q^hata manaqi-hayu pi ɬluyma tilixam. wəxt, ɬush pus shawash-tilixam munk-ɬush ukuk hayash-q^hata pus shawash-tilixam. wəxt, ɬush nsa munk-ɬush ukuk hayash-q^hata k^hapa shawash lamatsin-ikta. kakwa, ma kəmtəks hayu ɬluyma tilixam wəxt ɬas t'u?an ukuk hihi-pus-tala hayash-q^hata.

uk manaqi-hayu mayka kəmtəks

q^hənchi ma hihi pus tala, wik ma chaku-ilayt^hix k^hapa ukuk! pus ma chaku-ilayt^hix, alta hilu t^haym pi hilu chik^həmin, pi hilu təmtəm ma miłayt. pus wik-ilayt^hix kakwa mayka, alta ɬush-təmtəm mayka, q^heχchi nawitka ma tiki tulu tala, k^həltəs ma munk-kakwa pus hihi. mayka munk-miłayt chik^həmin k^hapa chik^həmin-haws pus ma hihi. pus wik ma tulu ukuk chik^həmin, alta k^hənawi-ikta ɬush. ukuk chik^həmin, ma k^həltəs-hihi chik^həmin.¹

wik-q^hink'iyama:
Master1305 yaka munk ukuk p^hikcha.
alta yaka mash k^hapa *Freepik*.

q^hink'iyama:
Alexa_Fotos yaka munk ukuk p^hikcha.
alta yaka mash k^hapa *Pixabay*.

ikta pus alta wik hihi uk hihi-pus-tala?

q^hənchi wik-hihi uk hihi-pus-tala, t'łunas wik-ikta miłayt ɬush pus yaka. nanich kikwəli pus ma nanich uk tənəs-hayu mashachi ikta pus ɬush-nanich. pus ixt tilixam yaka munk hayu k^hapa uk ikta kikwəli, t'łunas yaka chaku-ilay^hix-kakwa k^hapa hihi-pus-tala.

- uk pulak^hli chxi-hilu ya wawa ya ɬuchmən, “k^ha na miłayt k^hapa xiləməł.” bət wik kakwa. nawitka ya miłayt k^hapa uk likart-haws.
ɬush-nanich! pus ixt tilixam k^həltəs ya p'ałił-wawa q^hənchi-lili əbə q^hənchi-hayu ya hihi-pus-tala, t'łunas ya miłayt hayash-q^hata.¹
- wik k^hanawi-san ya ɬatwa xiləməł, pi ɬawqał ya mamuk ya xiləməł.
ixt-ixt tilixam wik ɬaska ɬatwa k^hapa skul əbə xiləməł, əbə hayash tilixam luʔluʔ, q^hiwa ɬaska hihi-pus-tala.¹
- wik ya ɬatwa k^hapa ya tənas-man ya t'łap-san, q^hiwa ɬawqał ya mash uk likart-haws lemula ya munk-hihi.
ixt-ixt tilixam wik ɬaska nanich ɬas tilixam əbə wik ɬaska munk-ɬush ɬas təmtəm, q^hiwa ɬas ɬatwa hihi-pus-tala wəxt pi wəxt.¹
- ya hihi-pus-tala wəxt pi wəxt pus munk-ɬush ya təmtəm, pus wik-ɬush ikta ya təmtəm k^hapa xiləməł pi hom.
pus tilixam ya hihi-pus-tala q^hiwa ya tiki ɬatwa-saya k^hapa hayash tilixam ikta, hayash-q^hata ukuk.¹
- ɬawqał ya p^hey k^hapa uk ya k^hanawi-mun haws-p^hey-pipa, q^hiwa ya palach k^hanawi ya tala pus hihi-pus-tala.
pus ixt tilixam ya mash manaqi-hayu pi ya t'uʔan, əbə ya mash uk tala pus wik-ikta, pi ya palach k^hanawi tala k^hapa xluyma tilixam q^hiwa ya hihi-pus-tala. t'łunas miłayt hayash-q^hata pus ɬush-nanich.¹

q^hənchi pus ma ɬatwa nanich dakta əbə xluyma yeʔlan-tilixam?

pus ma tilixam əbə ma shiksh əbə ma mamuk-shiksh ɬas wawa mayka, “ma hihi-pus-tala wik-ɬush ukuk pus mayka,” alta ɬush ma munk-q^hwəlan k^hapa ɬaska. alaxti, ma təmtəm k^hanawi-ikta ɬush, bət nawitka miłayt ixt hayash-q^hata pus mayka.²

t'łap yeʔlan

pus mayka əbə ma q^hat-tilixam miłayt ixt-ixt əbə k^hanawi uk mashachi ikta pus ma ɬush-nanich, t'łap yeʔlan.¹

q^ha nsa t'łap ikta uk nsa munk-kəmtəks msayka yakwa:

- 1) <https://www.gamesense.com/support/warning-signs.html>
- 2) <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/compulsive-gambling/symptoms-causes/syc-20355178>

djan t^hrudel

Chris Roth yaka munk-t'səm.

djan t^hrudel (k^hapa bastən-wawa *John Trudell* ya nim) yaka chaku-tilixam k^hapa tałlam-pi-qwinəm san k^hapa makwst-mun, 1946, k^hapa omaha-ili?i. yaka chaku-hayash wik-saya k^hapa *Santee Sioux* shawash-ili?i. *Santee-dak^hota* yaka papa, pi spanyol yaka mama. pus tałlam-pi-sinamakwst k^hul yaka, ya chaku saltsəqw-schulchast-man. alta pus ya k^həpit munk kakwa, alta ya ɬatwa k^hapa tayi-skul pus makwst k^hul pus chaku-kəmtəks wawa-lak^haset-mamuk.

k^hapa 1969, ya ɬatwa k^hapa *Alcatraz* tənəs-ili?i pus munk-skukum shawash-tilixam ɬas wawa yawa. pus wik-saya makwst k^hul, ɬas miłayt k^hapa uk tənəs-ili?i pus munk-hayash uk wawa pus shawash-tilixam pi pus wawa ikta ɬas tiki. alta djan yaka chaku-k^hanumakwst k^hapa *American Indian Movement* pi k^hapa 1973 ałqi pus 1979 uk tayi-wawa-man yaka pus “AIM.”

k^hapa 1979, yaka ɬatwa k^hapa *Washington, DC* pus munk-nanich pi wawa k^hapa masachi-ikta uk bastən-tayi-tilixam ɬas munk k^hapa dak^hota-, lak^hota-, pi nak^hota-tilixam pi k^hapa k^hanawi shawash-tilixam. yaka munk-paya *US* santi-sil k^hapa saxali-kikwəli laplash k^hapa *FBI*-haws. tałlam-pi-makwst tintin k^himt'a, ɬaksta munk-paya yaka tilixam ɬas haws k^hapa shoshoni-ili?i k^hapa *Nevada*. djan yaka ɬuchmən, pi ɬas ɬun tənas, pi yaka ɬuchmən yaka mama, k^hanawi ɬaska miməlust kakwa.

dret q'əl pus djan; kakshət yaka təmtəm. yaka k^həpit ya mamuk pus AIM tayi-wawa-man. wik ya kəmtəks ikta pus munk. taxam mun kakwa yaka, alta chxi yaka munk-t'səm shati-wawa. uk shati-wawa munk-ye?lan yaka chaku tunus manaqi-łush, əbə alaxti wik-manaqi wik-łush. pus yaka munk-t'səm shati-wawa, kakupus wik-manaqi-hayu ana miłayt k^hapa yaka təmtəm. pi alta kakwa manaqi-łush yaka

kəmtəks miłayt. nawitka, k^ha hayu ana miłayt pus yaka, bət yaka kəmtəks q^hata pus munk-χluyma ukuk pus wawa k^hapa k^hanawi tilixam. pus munk kakwa, yaka t'łap ixt chxi mamuk, uk shati-wawa. alta kakwa ya t'łap ya manaqi-hayash skukum-təmtəm.

wik-lili ya chaku-kəmtəks shati-tintin-tilixam, kakwa *Jackson Browne* pi *Jesse Ed Davis*, pi chxi yaka munk-k^hanumakwst yaka shati-wawa k^hapa χluyma tilixam ɬas shati-tintin. yaka munk hayu wawa-leruban pi wawa-lip^hla. wəxt yaka munk-t'səm buk; pi munk-nanich-tilixam wəxt yaka.

dreeet tsix-təmtəm tilixam yaka, pi kwansəm ya hayu-mamuk pus munk-manaqi-łush q^hata miłayt uk shawash-tilixam pi k^hanawi tilixam pi k^hanawi ili?i.

djan yaka miməlust k^hapa 2015, bət k^ha hayu tilixam ɬas kəmtəks yaka, pi ɬas kimtəks yaka. k'uy? kwansəm ya təmtəm miłayt.

nayka munk-chinuk ixt uk yaka shati-wawa, “*But This Isn't El Salvador*,” uk ya munk k^hapa 1987.*

*k^hapa 1979 ałqi pus 1992, hayash-saliks miłayt k^hapa *El Salvador*, pi *US* palach dala pi karapin k^hapa p^hayt-tayi uk munk pus munk-kikwəli pi munk-miməlust hayu uk tilixam.

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

djan t̄hrudel yaka munk-t'səm. *Chris Roth* yaka munk-chinuk.

na nanich uk shati-wawa
uk tilixam ɬas munk-t'səm
kʰapa saxali-san
kʰapa ɣluyma ili?i

kʰapa san na munk-paya santi-sil kʰapa DC
qʰiwa kwansəm ɬas munk-miməlust kʰanawi-qʰa
kʰapa pulakʰli ɬas munk-paya haws kʰapa NV
pus munk-miməlust na tilixam yawa

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

ɬas wawa nay, mayka miməlust
na miməlust
ɬas wawa nay, ma mama ya miməlust
na miməlust wəxt

bastən tayi-tilixam ɬas wawa, wɪk nsa kəmtəks ikta chaku
alta na munk-miłayt msayka kʰapa ili?i
hilu-ubut na kʰilay-tsəqw t̄ɬux
kʰəltəs pus kʰa msa miłayt na tiki

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

ɬas wawa nay, nsa tənas ɬas miməlust
nsa tənas, nsa tənas
dret na miməlust
pus kwansəm na miməlust

nsa chxi-hilu kʰis, ɬaxayam ukuk
wik-qʰənchi wəxt nsa munk kakwa
wam pi skukum pi palach-təmtəm mayka
kwansəm na kəmtəks mayka, na miməlust

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

chaku-paya
bastən tayi-tilixam ɬas wawa, “t̄ɬunas-qʰata ukuk”
ɬas t̄ɬəminxwət
wik “t̄ɬunas-qʰata ukuk”

ikta uk chaku kʰapa nisay
uk chaku kʰapa nsa ili?i
pi uk chaku kʰapa kʰanawi tilixam
uk q'at uk ili?i

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

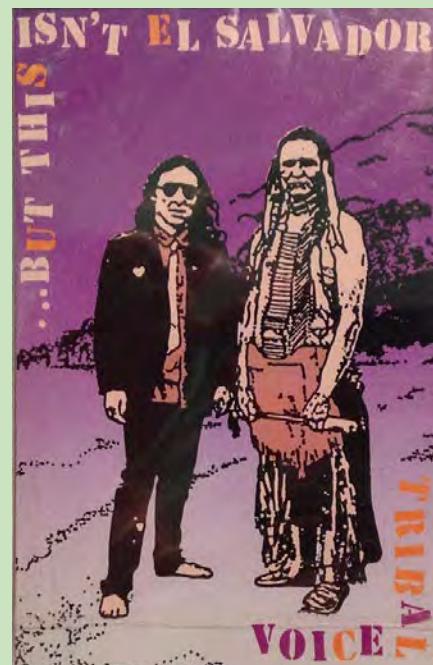
bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

haws chaku-paya
nsayka haws
na tilixam ɬas miməlust
na tilixam ɬas chaku-paya

kwansəm kakwa, na kʰilay
pus qwinəm tak'umunaq kʰul
na kʰilay, wɪk-ɬaksta kəmtəks
dret qʰata kakwa

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

bət wɪk kakwa *El Salvador* yakwa

PUS-IKTA MAYKA CHAKU-

CHINUK-SKUL IXT PI MAKWST

NA CHAKU-KƏMTƏKS CHINUK WAWA
Q'HWA NA TIKI HAYU-KƏMTƏKS UK
TƏNAS-WAWA NA ANQATI-TILIXAM ŁAS MUNK-
QWƏLAN PI ŁAS WAWA NA CHAKU-KƏMTƏKS CHINUK
WAWA Q'HWA NA TIKI MUNK-YEŁLAN CHINUK K'HANAWI-
IKTA-UL-PI-ŁUSH CHAKU-KILAPAY K'APA NA CHINUK-TILIXAM.
K'HANAWI-Q'A INATAY UK ILIPI, STIK-ILIPI PI TSƏQW
PI HAYU XƏLƏL-IKTA PI TIPSU, K'HANAWI K'HANUMAKWST
ŁAS WƏXT-KƏMTƏKS QWƏLAN UK WIN-SANG K'APA UL
CHINUK LALANG. WƏXT ŁUSH PUS TILIXAM ŁAS
WƏXT-KƏMTƏKS UKUK. -KIM

CHINUK-TILIXAM NAYKA. NAYKA
ANQATI-TILIXAM ŁASKA WAWA
CHINUK-WAWA. ŁUSH NAYKA CHAKU-
KƏMTƏKS CHINUK-WAWA PUS AŁQI NA
MUNK-KƏMTƏKS CHINUK-WAWA K'APA NAYKA
TƏNAS, NAYKA ATS, PI K'HANAWI NAYKA
TILIXAM. -CARISA

NAYKA MIŁAYT K'APA
CHAHEŁLIM. NAYKA TIKI CHAKU-
KƏMTƏKS K'APA TILIXAM PI
K'HANAWI-IKTA UL-PI-ŁUSH.
-NATALIA

PUS AŁQI
SHAWASH TILIXAM!
-DONNA

NAYKA Q'AT NAYKA
SHAWASH-TILIXAM.
-OWEN

KWANSƏM ŁUSH PUS CHAKU-KƏMTƏKS
IKTA. PUS NAYKA CHAKU-KƏMTƏKS CHINUK-WAWA,
WIK-K'HƏPİT NAYKA CHAKU-KƏMTƏKS LALANG. WƏXT NAYKA
CHAKU-KƏMTƏKS HAYU XLIYMA IKTA. NAYKA CHAKU-KƏMTƏKS
IKTA K'APA CHINUK-WAWA TILIXAM: ANQATI-TILIXAM PI ALTA-
TILIXAM. WƏXT NAYKA CHAKU-KƏMTƏKS IKTA K'APA UK ILIPI
Q'A NAYKA CHAKU-TILIXAM. KAKWA, CHAKU-XLIYMA NAYKA
XUMXUM. ŁUSH KAKWA. -NATE

DRET NA TIKI CHAKU-KƏMTƏKS
CHINUK-WAWA Q'HWA NA ANQATI-
TILIXAM KAKWA ŁASKA WAWA. NA
CHAKU-KƏMTƏKS PUS MUNK-SKUKUM
NAYKA TƏMTƏM, NAYKA XUMXUM, PI
NAYKA LALANG. -BRIAN

NAYKA TIKI CHAKU-KƏMTƏKS
CHINUK-WAWA PUS KIMTƏKS PI
MUNK-K'AW K'APA NAYKA ANQATI-
TILIXAM PI PUS MUNK-KƏMTƏKS
NAYKA TƏNAS. - DOROTHY

NAYKA TIKI
CHAKU-KƏMTƏKS CHINUK-
WAWA Q'HWA NAYKA TIKI Q'WƏLAN
UK YAŁIM K'APA HENLİWƏXT, NAYKA TIKI
KƏMTƏKS UK IK'HANƏM K'APA K'UL-ILIPI.
WƏXT, NAYKA CHAKU-MIŁAYT K'HANUMAKWST
K'APA NAYKA TILIXAM-ATS!
-DAWN

KƏMTƏKS CHINUK-WAWA?

ŁASKA K'ILAPAY-WAWA.

CHINUK-WAWA YAŞKA
WAWA K'APA NA TƏMTƏM.
-TAIRM

NAYKA TIKI CHAKU-
KƏMTƏKS CHINUK-WAWA
Q'HWA LIKUK DRET HIHI PUS
CHAKU-KƏMTƏKS! -LILLIAN

NAYKA CHAKU-KƏMTƏKS
CHINUK-WAWA Q'HWA LIKUK
LALANG K'APA NA SHIKSH, UK
CHINUK-TILIXAM. ŁASKA NAYKA
CHXI-TILIXAM!
-AMIRAN

NAYKA
WAWA CHINUK-WAWA PUS
MUNK-KİMTƏKS NAYKA ANQATI-TILIXAM.
NAYKA PAPA PI NAYKA CHICH, NAYKA CHICH-CHICH
PI NAYKA CHUP-CHUP ŁASKA MIŁAYT K'APA SHAWASH-ILIPI.
MAKWST-TATŁAM PI ŁUN K'UL ANQATI, NAYKA ŁATWA K'APA
SHAWASH ILIPI PUS LAKIT SAN. NAYKA MUNK-Q'WƏLAN CHINUK-WAWA.
NAYKA MIŁAYT K'APAILA DOWD K'APA YAKA HAWS. YAKA WAWA
CHINUK-WAWA K'APA POW-WOW. DRET-ŁUSH NAYKA TƏMTƏM PUS
NAYKA MUNK-Q'WƏLAN. MAYKA MIŁAYT SAYA. MAYKA CHAKU-
KƏMTƏKS CHINUK-WAWA K'APA ZOOM SKUL. NAYKA CHAKU-
KƏMTƏKS K'ANAWI-IKTA UL-PI-ŁUSH K'APA
CHINUK-WAWA. -YETIVA

NA CHAKU-KƏMTƏKS
CHINUK WAWA PUS ŁUSH
NAYKA KƏMTƏKS UK ILIPI Q'H
NA MIŁAYT. -MARY

NAYKA CHAKU-KƏMTƏKS CHINUK WAWA K'APA
NAYKA XILƏMƏT. NAYKA MUNK-YEPLAN K'APA UK
LILU SKUL CHINUK WAWA KIKWƏLİ ILƏP-SKUL K'APA
SHAWASH-ILIPI. WƏXT, NAYKA TUPLAN KWANSƏM TIKI K'APA
CHAKU-KƏMTƏKS CHINUK WAWA ALTA NAYKA WAWA PI MUNK
KƏMTƏKS K'APA NAYKA MAKWST ŁICHMƏN-TƏNAS PI
K'ANAWI NAYKA K'HWIPIM. -SUSAN

NA CHAKU-KƏMTƏKS CHINUK-WAWA
Q'HWA DRET HIHI-TƏMTƏM HAYU UK TILIXAM
UK MUNK-KAKWA. WƏXT, AYAQ NA WAWA PI MUNK-TSƏM
IKTA K'APA CHINUK-WAWA UK ALAXTI SITKUM-KWAS NAYKA
PUS WAWA ƏBƏ MUNK-TSƏM K'APA BASTƏN-LALANG, Q'HWA ALAXTI
TUXƏLQA-HAYU WIK-KƏMTƏKS-ŁƏMINXWƏT LIKUK!
AYAQ WIK-SAYA WIK-ŁAKSTA KƏMTƏKS IKTA NA WAWA ƏBƏ MUNK-
TSƏM K'APA CHINUK-WAWA - K'ƏPİT UK TILIXAM UK KƏMTƏKS
IKTA DRET HAYASH PUS ŁUSH-MIŁAYT, Q'HWA ŁAS CHAKU-
KƏMTƏKS CHINUK-WAWA WƏXT - PI ALTA KAKWA WIK-KWAS
NAYKA PUS WAWA DRET IKTA MIŁAYT PI IKTA CHAKU
PUS NAYKA. -CHRIS

NAYKA TIKI CHAKU-KƏMTƏKS CHINUK WAWA
Q'HWA NA Q'AT OREGON PI NSAYKA YAPIM PI NA
TIKI TLAP ŁIPHAYT PUS MUNK-K'AQ NSAYKA K'APA
ANQATI. DRET NA TƏMTƏM SAXALI-YEPLAN PUS MIŁAYT
ILIPI YAKWA PI MIŁAYT ILIPI ALTA. WƏXT, NA TIKI MUNK
PUS CHAKU-KƏMTƏKS CHXI LALANG PUS HIHI PI PUS NA
MUNK MIŁAYT-ŁUSH TSIX XUMXUM. -TAWNYA

stuxtkin kələkələ shiksh, pi qʰata pus

tʰutʰu-upʰuch

luxlux-kələkələ

tʰutʰu-upʰuch (*Cinclus mexicanus*)

nanich kʰapa tənəs-tsəqw! alaxti ukuk tunus kələkələ yaka mitxwít kʰapa ston, katsaq kʰapa tsəqw. yaka ɬatwa kʰapa lipʰyi kikwəli kʰapa tsəqw, pus t'ɬap sic'hum-inəpʰu.

luxlux-kələkələ

(hayu nim-ikta miłayt. *Tachycineta bicolor* ukuk pʰikcha.)

nanich kʰapa win! ukuk kələkələ wik-saya kwansəm yaka qʰawaq, dret ayaq. yaka məkʰmək inəpʰu.

tiʔil-lawest Kələkələ

səx-kʰilay
Kələkələ

tiʔil-lawest kələkələ

(hayu nim-ikta miłayt. *Spheniscus humboldti* ukuk pʰikcha.)

yaka miłayt saya wam-iliʔi-iwa, bət hayu ɬaska miłayt kʰapa ulegan xələl-ikta-haws.

səx-kʰilay-kələkələ

(hayu nim-ikta miłayt. *Megaceryle alcyon* ukuk pʰikcha.)

nanich stik-lima uk miłayt saxali kʰapa tsəqw. səx-kʰilay kələkələ yaka tiki miłayt kʰapá. pus yaka nanich samən, ya t'ɬux kʰapa tsəqw pi iskam.

t'lap ḫaska

Lynn Jeffries yaka munk pʰikcha pi yaka munk-t'səm.

Charlotte Lillian Lindsey yaka munk təqwəla-stik pʰikcha.

tənəs-pʰupʰup

tənəs-pʰupʰup (*Megascops kennicottii*)

munk-q'wəlan kʰapa chxi-pulakʰli. ukuk kələkələ yaka shati kakwa tunus lapal uk ḫatwa saxali pi kikwəli kʰapa kikwəli-lapplash: pʰup---pʰup--pʰup-pʰupʰupʰupʰup.

lisak-lapush kələkələ

lisak-lapush kələkələ

(hayu nim-ikta miłayt. *Pelecanus occidentalis* ukuk pʰikcha.) yaka pi yaka shiksh ḫaska qʰawaq saxali kʰapa saltsəqw, wiksaya iliʔi. nanich ḫaska pus mayka ḫatwa kʰapa pulali-iliʔi.

yak'isił-nus

yak'isił-nus (*Gymnogyps californianus*)

anqati ḫaska miłayt kʰapa ulegan, bət wik alta. ulegan ḥələl-ikta haws ḫaska munk pus munk-k'ilapay yak'isił-nus. ukuk kələkələ, k'winin 470, yaka miłayt kʰapa esselen-ilıʔi. Fuego yaka yaṣal.

qisqis

qisqis

(hayu nim-ikta miłayt. *Aphelocoma californica* ukuk pʰikcha.) munk-q'wəlan kʰapa mayka tənəs-łush-iliʔi! hayu yaka hayash-wawa. dret yaka tiki iliʔi-taqwəla (hilu sołt!).

p'us kʰapa kusax, pʰupʰup

Madison Fowler-Niblock yaka munk-t'səm.

Milk-Tea yaka munk ukuk stik-iliʔi pʰikcha. alta ya munk-miłayt kʰapa *Unsplash*.

ixt san, makwst hayash spuʔuq p'us
łaska miłayt kʰapa stik-iliʔi.

ixt p'us, *Alice*, yaka alim kikwəli
kʰapa ixt mitxwit stik.

yaka aw, *Fitz*, ya miłayt kʰapa lima
kʰapa uk mitxwit stik, wik t'uχəlq'a
saxali kʰapa iliʔi.

wik-saya kʰapa pulakʰli alta. hilu
san alta, bət wik hilu t'wax.

alta dret ayaq *Fitz* ya chaku kikwəli,
qʰa *Alice* ya miłayt.

yaka tiki hihi.

ya wawa,

“alta nsa hihi-hayu-saliks!”

bət *Alice*, wik ya tiki. *Alice* ya wawa,
“wiiiiik, nayka alim. kwansəm
mayka tiki hihi-hayu-saliks, but
wik nayka tiki munk-kakwa qʰiwa
ixt-ixt t'uχəlq'a yak'isił mayka
letowa!”

Fitz ya wawa k'ilapay,

“wel?, wik na kəmtəks ikta ɬush
ma mamuk, bət wik na tiki hihi-
hayu-saliks kʰapa mayka. t'uχəlq'a
tʰil nayka,” *Alice* ya wawa. alta ya
munk-kʰlin yaka letowa.

alta *Fitz* ya supna kʰapa mitxwit-
stik lima.

t'ɬap hihi-hayu-saliks tilixam
yakwa, kʰapa stik-iliʔi!”

Alice ya wawa,

“dret ɬush pus ma munk kakwa.
alaxti yutskat-upʰuch ya tiki hihi?”

Alice pi *Fitz*, dret hayash p'us
łaska. *Fitz* ya t'uʔan manaqi-hayu
pi taɬlam-pi-qwinəm tʰil-t'anəm,
so wik-saya tunus yutskat-upʰuch
yaka.

“wik na tiki hihi kʰapa yutskat-
upʰuch,” *Fitz* ya wawa.

wik ya tiki wawa ukuk, bət wik
ya tiki hihi kʰapa yutskat-upʰuch
qʰiwa tənəs manaqi-hayash yaka
pi *Fitz*. *Fitz* ya tiki hihi-hayu-saliks
kʰapa wik t'uχəlq'a hayash shiksh,
qʰiwa kwansəm dret ya tiki tulu?

“wel?, wik na kəmtəks ikta ɬush
ma mamuk, bət wik na tiki hihi-
hayu-saliks kʰapa mayka. t'uχəlq'a
tʰil nayka,” *Alice* ya wawa. alta ya
munk-kʰlin yaka letowa.

alta *Fitz* ya supna kʰapa mitxwit-
stik lima.

yaka nanich-nanich pi alta ya
nanich ikta dret saxali kʰapa
mitxwit-stik. tənəs liblo pi tənəs
spuʔuq yaka, kakwa *Fitz*. likʰay
yaka iłwəli. ya t'uʔan dret hayash
siyaxus wəxt.

Fitz ya təmtəm iwa p'us yaka.
manaqi-tunus pi *Fitz* yaka, pi *Fitz* ya
təmtəm,

“ɬush nayka hihi-hayu-saliks yaka.
nayka supna kʰapa yaka, pi alta nsa
hihi.”

kwansəm ya tiki hihi-hayu-saliks
manaqi-tunus tilixam, qʰiwa dret
ya tiki tulu?.

Alice ya nanich ikta *Fitz* ya nanich,
alta ya nanich *Fitz*. ya təmtəm
wik-lili alta *Fitz* ya supna kʰapa uk
xluyma tilixam. ya təmtəm *Fitz* ya
təmtəm alaxti ya nanich xluyma
p'us.

Alice yaka kəmtəks uk xluyma
tilixam, pi dret ɬush tilixam yaka.
bət wəxt uk tilixam ya t'uʔan dret
yak'isił letowa, kakwa *Fitz*. t'ɬunas
manaqi-yak'isił pi *Fitz* yaka letowa.

k^hapa iliʔi

alta Alice ya wawa,

“wik ɬush pus ma supna k^hapa
yaka, *Fitz!*”

bət *Fitz* wik ya tiki hayu-kəmtəks
yaka.

yaka wawa “shaw-shaw pus ayaq
nayka supna!”

alta dret ayaq yaka supna.

alta uk ɬuyma tilixam yaka nanich
Fitz yaka supna, pi yaka q^haqaq!

dret k’was *Fitz* alta! wik ya kəmtəks
ɬaksta ya munk kakwa!

uk ɬuyma tilixam yaka q^haqaq
k^hapa hilu nuwis, kakwa p’us ɬaska
ɬatwa, bət k^hapa kusax̌.

alta *Fitz* ya t’ɬuχ k^hapa mitxwit stik.

Alice ya nanich ukuk pi ya wawa
“ana!”

uk ɬuyma tilixam ya munk-q’wəlan
Alice, pi ya iskam *Fitz* iləp yaka
chaku k^hapa iliʔi. pus yaka q^haqaq,
yaka hol *Fitz* k^hapa yaka letowa,
bət wik q’əl munk-kakwa. wik yaka
tiki munk-kakshət yaka. k^həltəs

yaka tiki munk-k’was yaka. alta ya
munk-mlayt *Fitz* k^hapa iliʔi.

alta *Fitz* ya mlayt k^hapa iliʔi pi uk
ɬuyma tilixam ya q^haqaq saxali
k^hapa yaka, wik-saya k^hapa yaka
latet.

Fitz ya nanich uk ɬuyma tilixam
yaka dret yak’isił letowa, pi yaka
dret hayash siyagus. kakwa p’us
yaka, bət wik p’us yaka. wik ya
t’uʔan lapush kakwa p’us, bət ya
t’uʔan dret yak’isił lapush.

dret manaqi-k’was *Fitz* alta!

Alice ya nanich k^hanawi ukuk, pi
dret hihi-təmtəm yaka.

alta uk ɬuyma tilixam ya chaku
k^hapa iliʔi pi dret ya nanich *Fitz*.
dret wik-saya yaka siyagus k^hapa
Fitz yaka siyagus. alta *Fitz* ya wawa:
“ɬaksta mayka?! kakupus p’us, bət
wik p’us mayka!”

uk ɬuyma tilixam yaka wawa,
“p^hup^hup nayka nim. nayka mlayt
k^hapa mitxwit-stik. wik kakwa p’us
nayka! kakwa p^hup^hup mayka!”

Fitz (ɬuyma-lima iwa)
pi Alice (ɬush-lima iwa)
ɬaska mlayt k^hapa
p’us-mitxwit-stik.

Madison Fowler-Niblock
yaka munk p^hikcha.

alta Alice ya chaku. dret hihi yaka,
pi ya wawa k^hapa p^hup^hup,

“ɬaxayam p^hup^hup. *Fitz* yaka nim.
nayka aw yaka.”

“o, mayka aw? wik ya wawa yaka
nim k^hapa nayka iləp ya supna
k^hapa nayka,” p^hup^hup ya wawa
k’ilapay.

“k^hilay-təmtəm nayka, p^hup^hup,”
Fitz ya wawa. “dret nayka tiki tulu?
pus na hihi, pi na təmtəm mayka
manaqi-tunus pi nayka. wik na
kəmtəks mayka q^haqaq!” *Fitz* yaka
k^hilay.

“ɬush pus mayka pus-ikta-wawa
kwansəm, *Fitz*,” *Alice* ya wawa.

“nawitka!” p^hup^hup ya wawa.

“wik ɬush pus ma təmtəm wik
skukum p^hup^hup, *Fitz*. kakwa p’us
k^hapa kusax̌ yaka,” *Alice* ya wawa.

“pi kakwa p^hup^hup k^hapa iliʔi
msayka,” p^hup^hup ya wawa k’ilapay.

stik pus

mayka

łatwa

nanich

k^hapa

chanchifin

*Emily Evans yaka munk-t'səm
pi yaka munk p'hikcha.*

ukuk sinamakwst hayash alim stik

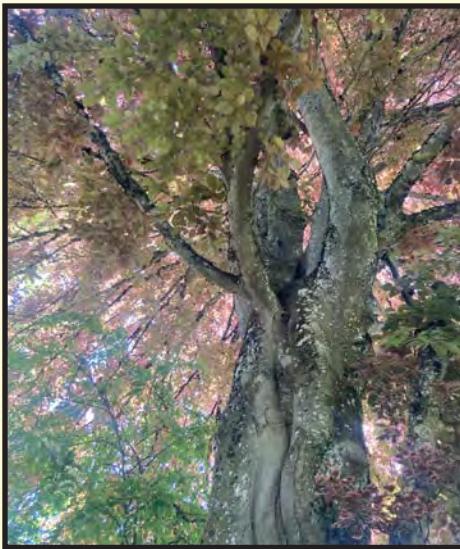
iskam tintin pus mayka łatwa nanich ukuk hayash-p^hil-stik (*redwood trees*). ukuk stik miłayt wik-saya k^hapa buk-haws pus k^hanawi tilixam. łatwa k^hapa lip^hyi t'lip-san-iwa k^hapa t^hawn-uyxat. mayka chaku k^hapa uk ili?i q^ha sinamakwst hayash alim stik miłayt. ukuk hayash-p^hil-stik łaska manaqi-yułqat pi k^hanawi xluyma stik k^hapa k^hanawi ili?i. łaska lap^hish-stik chaku makwst-tałlam pi sinamakwst lip^hyi-t'anəm łəq'əł. łaska miłayt pus 2,000 k^hul. alta k^həltəs 5% k^hapa iləp hayash-p^hil-stik k^ha łaska miłayt k^hapa ukuk ili?i. paya dret łush pus ukuk stik pus łaska tipsu-təmtəm chaku-lalasin. kikwəli k^hapa uk stik miłayt xələl-ikta pi tipsu kakwa lakin-t^hiya?wit, ɬiqaya, hayu-letowa tipsu, pi lamətay-ulali.

k^hiyutən-taqwəla-stik ixt k^him'ta ixt

pus mayka łatwa k^hapa *Fairgrounds*, nanich łush-lima-iwa k^hapa uk uyxat. iləp k^hapa uyxat miłayt ixt k^hiyutən-taqwəla-stik (*horse chestnuts*) q^ha q^hwəł nanich-laplash. tənəs-wawa '*Ye Olde Crash Tree*' miłayt k^hapa bastən-wawa. alta k^hanawi stik ałqi pus mayka q'u? k^hapa uk *Fairgrounds* k^hiyutən-taqwəla-stik ukuk.

ukuk stik łaska chaku-hayash 132 lip^hyi-t'anəm yułqat pi łaska miłayt pus 300 k^hul. ukuk tipsu-təmtəm t'u?an tipsu-pchił k'ip^hwat rawnd uk liblo tipsu-təmtəm. stik-tipi łaś t'u?an qwinəm əbə sinamakwst yułqat litatipsu uk chaku-łax k^hapa ixt katsaq-stik. tatis łaś łax k^hapa qwinəm-mun. hayu tk'up pi spu?uq-p^hil tatis k^hanumakwst q^hwəł kikwəli. iləp tilixam łaska t'łap, ukuk stik miłayt k^hapa *Turkey*. uk tipsu-təmtəm nim k^hapa bastən-wawa '*Conckers*' ukuk. k^hiyutən łaś mək^hmək ukuk tipsu-təmtəm. tipsu-pulali-inəp^hu pi xələl-ikta łaś q'at uk tatis-tsəqw. tilixam łaska hayu-hihi k^hapa ukuk '*Conckers*'. wəxt anqati tilixam łaś munk tipsu-təmtəm kakwa lamatsin pus k^hiyutən.

ukuk pipa wawa k^hapa stik k^hapa chanchifin, alaxti wik-saya k^hapa mayka. wəxt mayka chaku-kəmtəks chxi łush ili?i. k'uy? ukuk pipa hihi pus mayka.

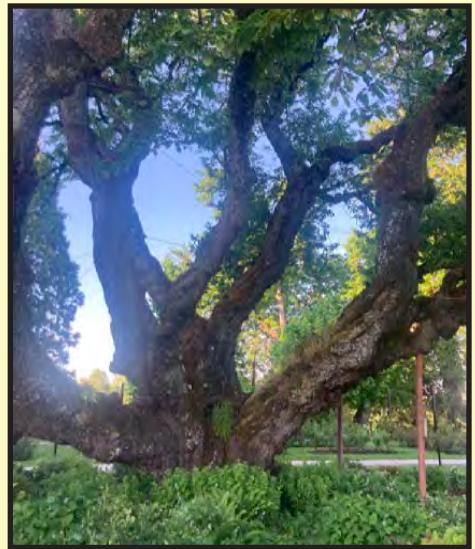
uk t'ukti stik dret ɬush pus nanich

yawa ixt stik uk t'ukti pus nanich. wík-saya ukuk k'hiyutən-taqwəla-stik miłayt ixt stik uk stik nim k'apa bastən-wawa 'tricolor beech tree.' mayka t'łap uk stik k'apa Jefferson uyxat wík-saya k'hiyutən-taqwəla-stik pi katsaq k'apa tałlam uyxat pi Broadway uyxat. ukuk stik yaka iskam mayka siyaxus q'híwa yaka t'u?an dret t'ukti p'heynt-t'səm stik-tipsu. tipsu-pchiχ pi spu?uq-p'hil pi tk'up ukuk. q'hənchi mayka nanich saxali kakupus spu?uq-p'hil ɬiskwis. dret-ɬush ikta pus siyaxus. mashachi-lamatsin pus tilixam pi xələl-ikta, uk stik. tipsu ɬaska chaku salal-t'wax k'apa wam-ili?i pi liblo k'apa chxi-k'hul-ili?i. ukuk stik ɬaska chaku-hayash ɬun-tałlam lip'hýi-t'anəm yułqat pi makwst-tałlam lip'hýi-t'anəm təq'əł.

ɬush-stik pus alim k'apa dret-wam san

t'łunas mayka tiki alim kikwəli k'apa stik yaka təq'əł pi hayu stik-tipsu k'apa dret wam san. mayka t'łap uk hayash-uskan-stik (*big leaf maple*) k'apa tənəs ɬush-ili?i, ixt-ixt k'apa ul skul-haws uk. alta chaku kakwa haws pus tilixam ɬaska miłayt. uk ul haws-nim k'apa bastən-wawa 'The Lincoln Building.' kəmtəks ɬush-təmtəm kikwəli uk stik k'apa kikwəli-k'hiyəp. hayash-uskan-stik ɬaska chaku-hayash 114 lip'hýi-t'anəm yułqat. dret-ayaq ɬas chaku-hayash. pulak'hli-t'ukti-tipi? inəp'hū ɬas q'at uk stik. wəx̄t hayu-letowa tipsu pi ili?i-yaqsu pi stik-laparp ɬas q'at ukuk stik. uk stik yaka uma? k'awtin pi kwiskwis pi hayu ɬuyma kələkələ. alaxti tilixam alaxti munk lamatsin k'apa uk stik. ɬush mayka nanich uk stik k'apa chxi-k'hul-ili?i pus nanich ukuk k'hanawi t'ukti-lik'hrem.

uk ul chəlis-stik k'apa chanchifin

mayka kəmtəks uk manaqi-ul chəlis-stik k'apa k'hanawi ili?i yaka miłayt k'apa chapani-ili?i pi 2,000 k'hul yaka? nsayka t'u?an ixt chəlis-stik uk miłayt k'apa tsix-tsix tənəs ɬush-ili?i (*rose garden*) k'apa chanchifin. uk stik yaka miłayt pus 176 k'hul. q'hənchi mayka q'u? k'apa ukuk tənəs ɬush-ili?i, ɬatwa k'apa lip'hýi katsaq k'apa hayu tsix-tsix pi k'apa ubut mayka nanich uk ul chəlis-stik. nanich saxali k'apa təq'əł-saxali stik-tipsu. stuxtkin-tałlam lip'hýi-t'anəm təq'əł ukuk. wík-saya uk stik, mayka nanich wilamet iməł.

k'uy? mayka kəmtəks ɬush-təmtəm pus ma nanich k'hanawi t'ukti ili?i k'apa chanchifin, pi k'uy? mayka ɬatwa nanich ukuk stik.

kwənat, tsəqw, pi ina

tunus wawa-wawa kʰapa *Mark Malsbary*

Carl Kagy yaka munk-t'səm.

skukum tsəqw munk-t'hil kwənat. *Tumwater, WA.*
Carl Kagy yaka munk ukuk pʰikcha

χawqał kwənat ɬaska supna kʰapa hayash tsəqw-q'əlaḥ. *Tumwater, WA.*
Carl Kagy yaka munk ukuk pʰikcha

qʰata nsayka shiksh uk kwənat?

tənəs qʰata uk kwənat. hayu masachi-ikta miłayt kʰapa tsəqw qʰa ɬaska ɬatwa. uk tsəqw chaku t'uxəłq'a wam, uyxat miłayt inatay tsəqw pi kʰəpit tunus tsəqw-lapʰip miłayt pus tsəqw ɬatwa. nawitka uk tsəqw chaku wik-ɬush qʰiwa hayu q'əl-ikta miłayt katsaq tsəqw pi iliʔi.

ɬush pus tsəqw miłayt q'wetł-k'aw kʰapa iliʔi. anqati tsəqw ɬatwa inatay iliʔi pi iliʔi miłayt kakwa upqwəna kʰapa tsəqw. ɣələl-ikta pi sic'hum-ikta las miłayt kʰanawi-rawn. kʰanumakwst ɬaska ɬas miłayt. qʰənchi pus skukum-təmtəm uk iliʔi, qʰənchi pus skukum-təmtəm uk tsəqw, chaku pus skukum-təmtəm kʰanawi ukuk pus miłayt yawa.

qʰata uk tsəqw, hayash-ikta pus kwənat ukuk. qʰənchi tsəqw ɬatwa t'uxəłq'a ayaq, alaxti kwənat ɬaska chaku t'uxəłq'a tʰil. alta pus wik ɬaska q'uʔ qʰa miłayt ɬush iliʔi pus ɬas palach-lisap. kwənat, dret skukum ɬaska, bət wik ikanəm-tilixam ɬaska. wəxt, pus dret-skukum uk tsəqw ɬatwa, chaku-χluyma uk iliʔi uk miłayt kikwəli, qʰa uk kwənat ɬaska palach-lisap. uk shat-ston chaku-c'huł pi kʰəpit hayash ston kʰa miłayt. kwənat ɬaska tiki dret-ɬush shat-ston. pus wik kakwa, alta ɬaska lisap pi ɬaska tənas wik ɬaska miłayt ɬush. alaxti ɬaska chaku-hilu. kakwa ukuk, chaku-kʰəltəs uk tsəqw pus kwənat.

qʰənchi dret p'ixwati uk tsəqw wəxt wik-ɬush pus kwənat ukuk. alaxti manaqi-wam uk tsəqw. alaxti t'uxəłq'a p'ixwati pus kwənat ɬaska ɬush sic'hum.

qʰata nsayka mamuk pus munk-ɬush-ɬush ukuk?

anqati bastən-tilixam ɬas təmtəm ɬush ɬaska munk-χluyma iliʔi pi tsəqw. ɬaska tiki pus kʰəpit yawa miłayt tsəqw, pi kʰəpit yakwa miłayt iliʔi. kakwa ɬaska munk-t'səx ukuk pus munk ɬush-iliʔi pus tʰawn, uyxat, pi kʰum-iliʔi. wik ɬas tiki pus hayash-tsəqw miłayt kʰapa uk iliʔi. ɬaska munk hayash tsəqw-q'əlaḥ, munk-tilay tsəqw-iliʔi, munk uyxat inatay tsəqw pi alta munk-miłayt kʰəpit tunus tsəqw-lapʰip pus tsəqw ɬatwa kikwəli. alta hayu tsəqw ɬatwa dret-iwa. wik q'ay?wa-kakwa ukuk. laska munk-t'ɬuł kʰanawi ant'wał uk miłayt ixt-ixt kʰapa tsəqw. ɬaska "munk-kʰlin" tsəqw pi ɬas mash-

saya k^hanawi stik uk miłayt k^hapá, q^hiwa ɬaska təmtəm stik-ikta munk-k^həltəs uk tsəqw.

alta tayi-tilixam ɬaska chaku ɣluyma təmtəm. ɬaska chaku-kəmtəks pus alta tsəqw pi iliʔi sik ɬaska. kakwa wəxt kwənat pi ɣluyma ɣələl-ikta sik ɬaska. dret nsayka munk-ɣluyma iliʔi pi tsəqw, pi hayash t^hil-mamuk pus munk kakwa. bət tsəqw manaqi-skukum pi nsayka. pus nsayka k^həpit munk kakwa, pus nsayka mash-lup ukuk, wik-lili ukuk chaku-limulo. ałqi tsəqw chaku q^{ay}?wakakwa pi munk ɬush iliʔi pus kwənat. kakwa kwənat ɬas tiki.

Washington state tayi-la-tilixam ɬaska munk-p^hipa pus munk ɣluyma nsayka uyxat. alta, pus miłayt tunus lap^hip kikwəli uyxat, alta tətsi nsayka munk chxi. ɬaska wawa uk kwənat tətsi ɬaska ɬatwa inatay k^hanawi uyxat. dret ɬush ukuk, bət wik k^həpit-kakwa nsayka mamuk. ɬush pus kwənat ayaq ɬaska ɬatwa, bət q^ha ɬaska ɬatwa? ɬush nsayka munk-ɣluyma q^hata nsa miłayt k^hapa iliʔi.

ixt-ixt tilixam ɬaska wawa-wawa k^hapa “process based restoration.” ɬaska tiki pus nsayka miłayt ɣluyma k^hapa k^hanawi iliʔi pi tsəqw. dret t^hil ukuk mamuk. dret ɬawa ukuk mamuk. bət dret ɬush q^hiwa alaxti kakwa, k^hanawi nsayka ɬush miłayt k^hanumakwst k^hapa tsəqw, iliʔi, pi kwənat.

q^hata nsayka mamuk k^hanumakwst k^hapa tsəqw pus chaku manaqi-ɬush?

hayu tilixam ɬaska tiki miłayt ɬush k^hapa tsəqw. ɬaska tiki pus tsəqw chaku kakwa anqati ukuk. bət alaxti wik nsayka ɬush-kəmtəks q^hata anqati ukuk. dret ɣluyma k^hanawi uk iliʔi alta. t'łunas-ɬaksta kəmtəks q^hata anqati uk tsəqw? wel, ina ɬaska kəmtəks.

ina ɬaska chaku-hayash k^hapa kwənat pi ɬaska tiki munk-ɣluyma iliʔi pi tsəqw. dret ɬaska kəmtəks ukuk mamuk. ayaq ɬaska munk-miłayt stik k^hapa tsəqw, kakwa pus chaku-ɬush pus kwənat tənas. ayaq ɬaska munk-ɬawa uk tsəqw, kakwa pus ɬush shat-ston ɬush miłayt. ayaq ɬaska munk-ɬush iliʔi pus ina-stik, kakwa pus chaku-k^hul uk tsəqw. iliʔi pi tsəqw chaku-ɬush pus kwənat pi hayu ɣələl-ikta wəxt. iliʔi uk ina ɬaska munk-ɣluyma, ɬush pus k^hanawi-ɬaksta.

ɬush nsayka munk-yeʔlan ina k^hapa ɬaska mamuk. ɬush nsayka munk manaqi-hayash iliʔi uk ina ɬas tiki. nsayka munk kakwa q^hənchi nsayka munk-miłayt skukum mitxwit-stik k^hapa tsəqw. alta ina ɬaska munk ɬas haws yakwa. nsayka munk pus musmus miłayt saya k^hapa tsəqw, q^hiwa ɬaska tiki mək^hmək k^hanawi chxi-ina-stik. kakwa ałqi miłayt ɬush mək^hmək pus ina. k^hanawi-q^ha pus ina ɬas miłayt, dret hayash ɬaska mamuk pus munk-ɬush-ɬush tsəqw pi iliʔi. kakwa ałqi chaku-ɬush pus kwənat. kakwa ałqi chaku-ɬush pus k^hanawi nsayka.

hayu ɬush shat-ston miłayt k^hapa limulo tsəqw. *Dosewallips, WA.*
Carl Kagy yaka munk ukuk p^hikcha.

tilixam munk-miłayt skukum mitxwit stik pus ina.
Mark Malsbury yaka munk ukuk p^hikcha.

HIHI-PIPA

a _{ts}	ch inuk	c'h ux	məl'mak	hihi	i _{xt}	i _{ta}
sister	Chinook	chip	eat/food	laugh/play	one	what
k _{am} taks	k^h iyutan	kw ansəm	k^hw ata	k' _{aw}	k'w _{as}	
know	horse	always	quarter	tie		afraid
lulu	łush	miłayt	nənich	p _{alach}	p ^h ik'w	
carry	good	stay/live/sit	see/look	give		back
p'aq	qisqis	q ^h ata	qw _{inain}	q ^h w _{at}	q' _{al}	
hit	bluejay	how	five	hang		hard
q'w _{at}	Sic'hum	shush	təmtəm	t ^h _{at}	t'	alapas
knock	swim	shoes	heart	uncle		coyote
tlak ^h eħak	t'łap	tsaqw	t'səm	u _{ali} t _{uk}	w _{awa}	
grasshopper	find	water	mark/spot	berry break		talk
Xulxul	χw _{op}	Xalaqt	Xwani	y _{aʔim}	łush?łush	
mouse	hole	open	seagull	tell		sleep

nanich yakwa nsayka wawa-t'səm pipa pus chinuk-wawa.
lakit-tałlam pi makwst xluyma wawa-t'səm miłayt.
ixt-ixt makwst əba łun bastən wawa-t'səm chaku k^hanumakwst
pus munk ixt chinuk-wawa-t'səm.

kakwa t[ł] - ixt wawa-t'səm ukuk, pus ma munk-t'səm k^hapa hihi-pipa, łush ma munk k^hanawi k^hapa ixt tənəs lak^haset.

wəxt kakwa [k^hw] - ixt wawa-t'səm ukuk, pus ma munk-t'səm k^hapa hihi-pipa, łush ma munk k^hanawi k^hapa ixt tənəs lak^haset.

pus dret ma tiki kəmtəks chinuk-wawa-t'səm, łush pus hihi stik-wawa. Jeanie yaka munk ukuk hihi. ya munk-k'winin k^hanawi wawa-t'səm pus kəmtəks q^hanchi-hayu nsa tiki pus hihi kakwa Scrabble. alta yaka munk-t'səm pi munk-q'wetł k^hapa Scrabble stik-bit. wəxt yaka munk-t'səm q^hata pus hihi ukuk k^hapa chinuk-wawa. ayaq ma nanich yakwa. munk-p^hikcha k^hapa QR code.

ŁAKSTA NAYKA? - CARISA CHANG YAKA MUNK-T'SƏM

nanich uk k^həpit-t'səm yaʔim. alta munk-łush-k^hanumakwst yaʔim pi p^hikcha.

1. nayka t'uʔan yaqsu k^hanawi q^ha khapa nayka iłweli. na tiki musum k^hapa san pi supna k^hapa latam. pus ulu nayka na wawa-wawa k^hapa nayka tilixam.
2. tunus nayka. na mək^hmək inəp^hu. nayka munk nayka haws k^hapa ɬip^hayt. nayka t'uʔan stuxtkin t^hiyaʔwit.
3. nayka miłayt k^hapa tsəqw. na lulu nayka haws k^hapa nayka p^hik'w. ayaq nayka chaku dret ul. nayka munk-miłayt nayka lisap k^hapa iliʔi.
4. nayka q^hawaq dret saxali k^hapa kusax. nayka iskam samən pi tunus xələl-ikta pus mək^hmək. hayash nayka. tk'up nayka latet.
5. wik nayka t'uʔan bon. na chaku-hayash k^hapa saltsəqw pi ałqi k^hapa imał. nayka t'uʔan hayu lita k^hapa nayka lapush.
6. dret t'ucti nayka. k^hanawi p^heynt-t'səm nayka tipiʔ. na łałwa k^hapa win. k^hapa san, na miłayt k^hapa tatis.

ikta katsaq k^hapa haws.

hihi-pipa

brandi ramus yaka munk-t'sem.

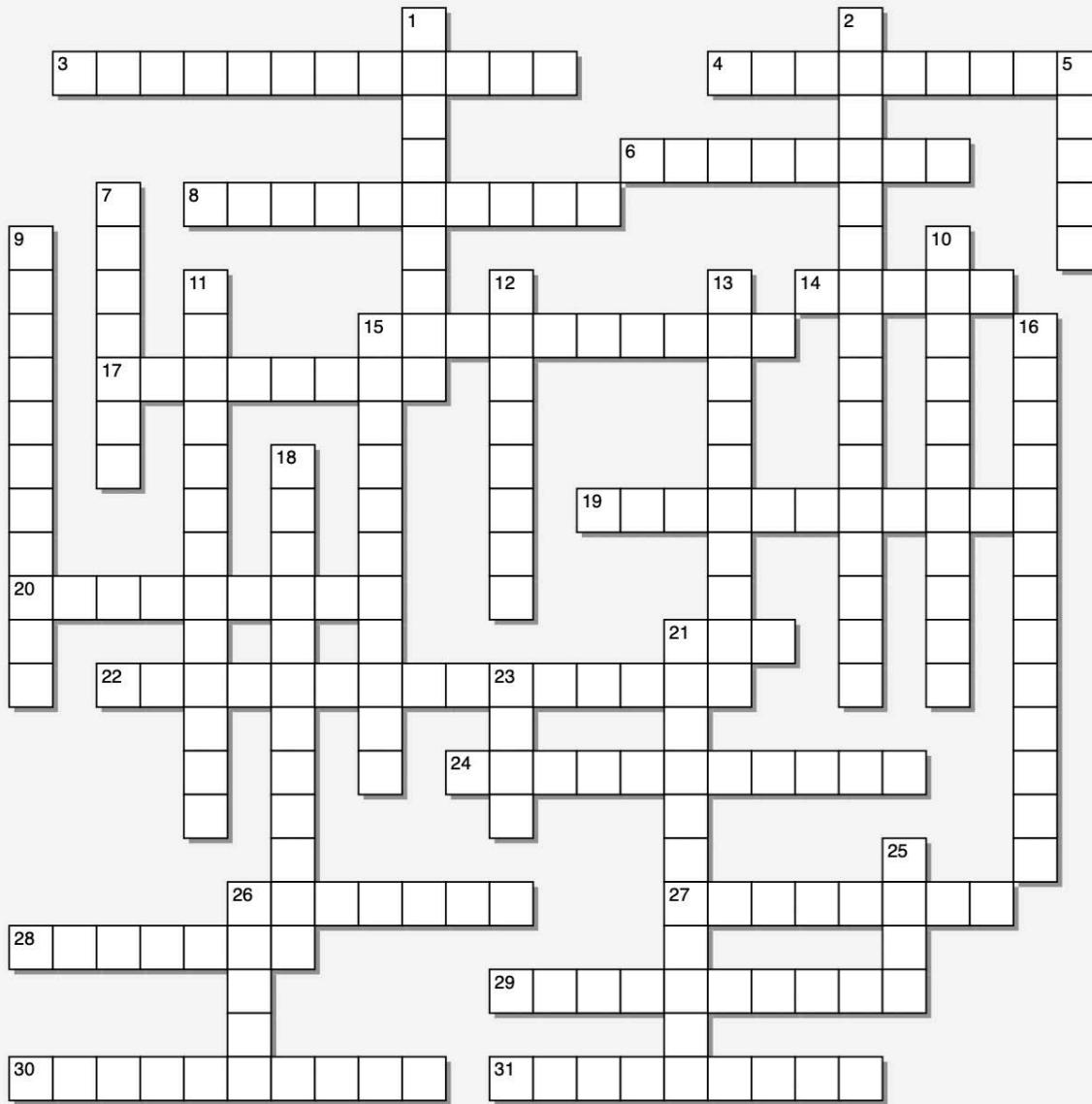
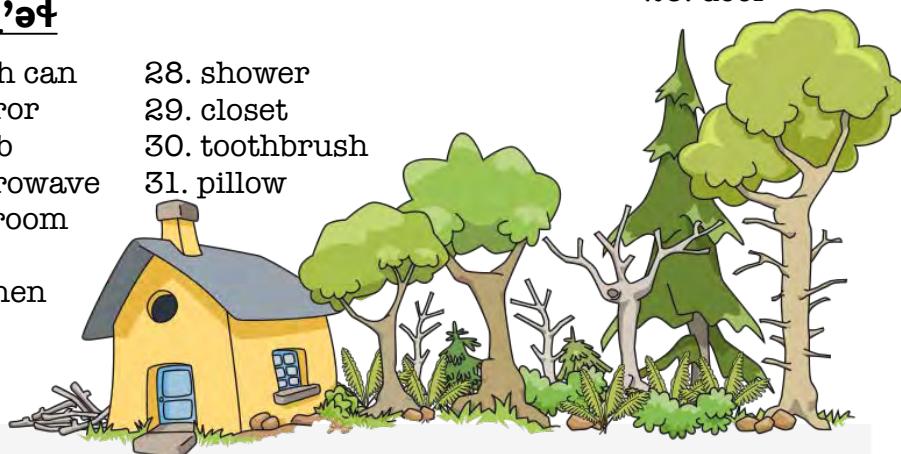
saxali-kikweli-kakwa

1. toothpaste	10. window	16. television
2. sink	11. toaster	18. cupboard
5. chair	12. chimney	21. refrigerator
7. carpet	13. oven	23. stove
9. freezer	15. living room	25. house
		26. door

feq'eq'

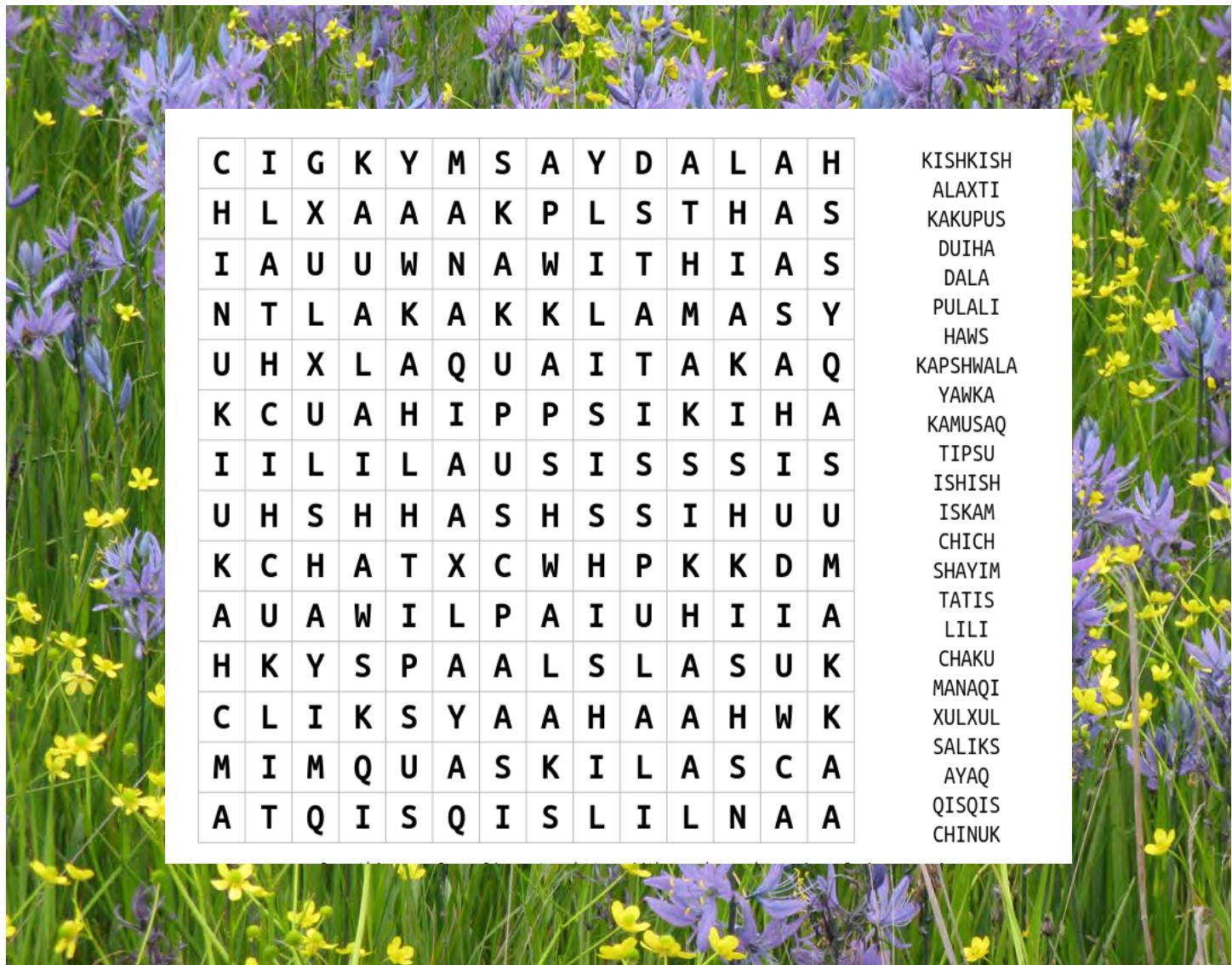
3. couch	19. trash can
4. towel	20. mirror
6. roof	21. comb
8. toilet paper	22. microwave
14. dishes	24. bedroom
15. dental floss	26. bed
17. soap	27. kitchen

28. shower
29. closet
30. toothbrush
31. pillow

T'ŁAP-WAWA HIHI-PIPA

DAWN GARNER YAKA MUNK. PI CHRIS ROTH YAKA MUNK LAKAMAS P'HIKCHA.

Quinne yaka munk nanich-yaʔim

Quinne Larsen, chinuk tilixam yaka. wəxt munk-t'səm tilixam yaka. yaka chaku-kəmtəks chinuk-wawa kʰapa leyn-skul 2020-2022.

alta Quinne yaka chaku Sundance Native Lab Fellow. kʰəpit qwinəm tilixam ɬaska chaku Sundance Native Lab Fellow kʰapa 2023. Sundance dret ɬaska munk-kimtəks Quinne!

pi ɬush kakwa. Quinne yaka kəmtəks munk-t'səm pʰikcha pi yaka kəmtəks munk-t'səm yaʔim. kʰapa ukuk Fellowship, yaka munk-t'səm nanich-yaʔim-pipa.

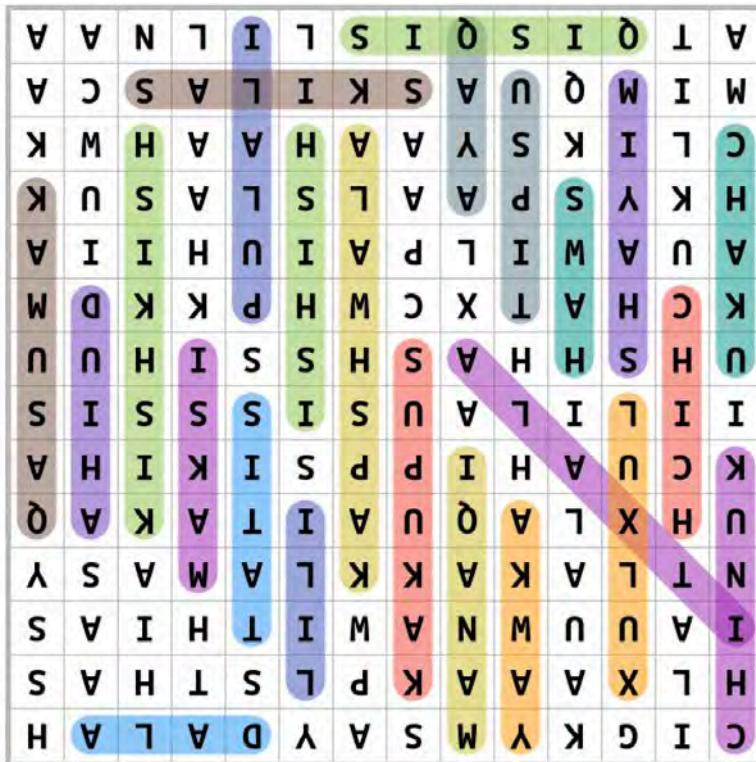
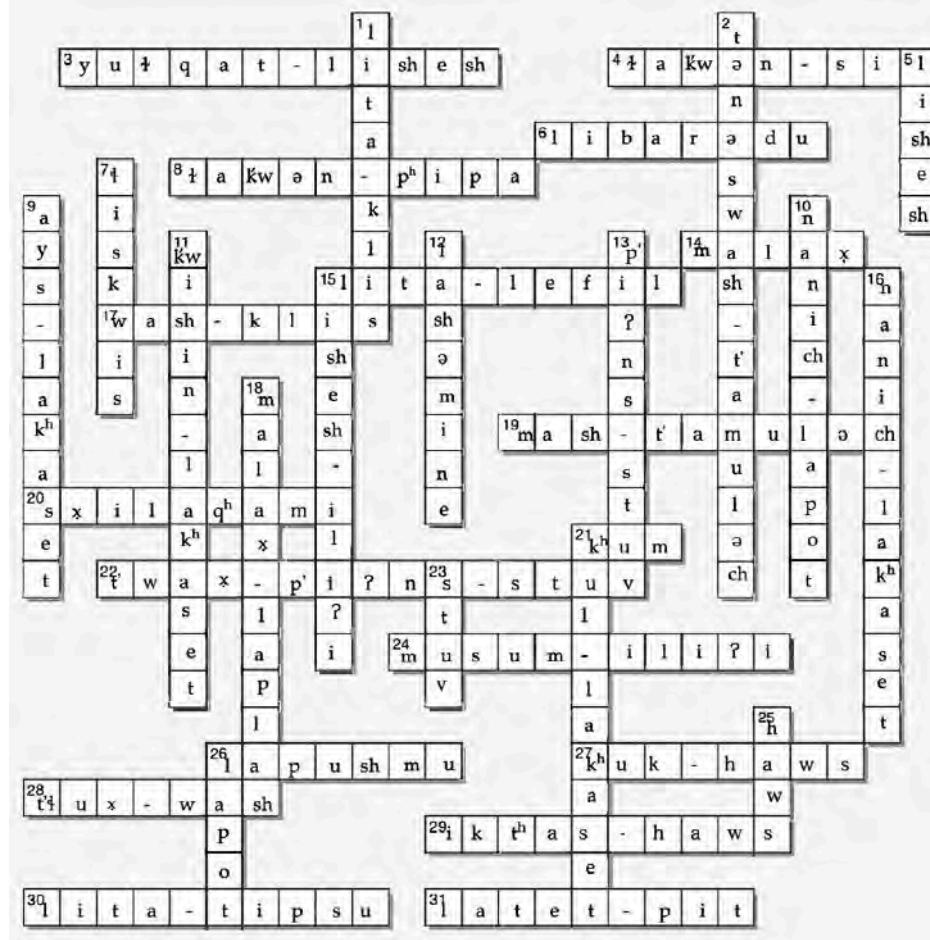
kʰapa qwinəm-mun, Quinne pi lakit ɬuyuma Sundance Native Lab Fellow tilixam ɬaska ɬatwa kʰapa Tewa-iliʔi pus wawa-wawa kʰapa ikta ɬaska munk-t'səm, pus munk manaqi-ɬush. alta pus kʰanawi kʰul chxi-chaku, ɬaska munk kakwa.

k'uy? ałqi ma nanich Quinne yaka nanich-yaʔim.

Sundance ɬaska munk ukuk pʰikcha kʰapa kʰanawi tilixam ɬaska munk Sundance Institute 2023.

K'ILAPAY-WAWA PUS K'HANAWI HIHI-PIPA

malax
 yuɬqat-lishesh
 libarədu
 lita-lefil
 k'wishin-lak^haset
 ḥak'wən-pipa
 lishesh-ili?i
 lita-klis
 tənəs wash-t'amuləch
 lishesh
 malax-lapplash
 ḥiskwis
 mash-t'amuləch
 nanich-lapot
 t'ɬux-wash
 lapushmu
 k^buk-haws
 ikt^has-haws
 sxilaq^hami
 k^bul-lak^haset
 k^bum
 lashemine
 musum-ili?i
 wash-klis
 ḥak'wən-sil
 latet-pit
 nanich-lak^haset
 lita-tipsu
 haws
 lapot
 stuv
 ays-lak^haset
 t'wax-p'iʔns-stuv
 p'iʔns-stuv

ŁAKSTA NAYKA? (K'ILAPAY-WAWA)

1. p'uš

2. skukúm-inəp^hu

3. iɬaqwa

4. chakchak

5. skak^hwəl

6. t'ukti-tipi? inəp^hu

leyn-skul chaku-kəmtəks tilixam ɬaska munk ukuk buk.

